

Het fascinerende dossier
Natura 2000

Inhoud

Voorwoord	3
Natura 2000: de natuur beleven, gebruiken en beschermen!	5
Ervaringen uit de beheerplanpraktijk	7
Samenwerken aan water	9
Voorlichting over Natura 2000 in Noord-Hollandse bibliotheken	10
Overijssel: Natura 2000 Proeftuin voor slimme technieken	12
Natura 2000 in het IJsselmeergebied	14
Natura 2000 in Flevoland	16
Defensie in Natura 2000	20
Nationaal Park Schiermonnikoog en Natura 2000	23
Het convenant Stikstof en Natura 2000	27
Bijzondere Natuur bij de Hofvijver	30
Een integrale aanpak voor Natura 2000 en Verdroging	32
Het geheel is meer dan de som der Deelen	34
Ondernemen op de Veluwe - Kan het nog?	38
"Kenniss is macht, kennis delen is kracht"	40
Natura 2000 in Groningen: kans of beperking?	43
Natura 2000 in 2030	47
Natura 2000 en nieuwe & sociale media	48
Interview Wim Kuiken: Hoogwaterbescherming en Natura 2000 in 2030	50
Interview Tom Bade: Natura 2000 2.0: meer mens, minder ecologie	52
Interview Joke Hermsen: Natuur als medicijn tegen stress	54
'NATUURtalent gezocht'	57
Terugblik op Natura 2000: 'alles sal reg kom' (LTO)	60
Niet remmen, maar gas geven (Natuurmonumenten)	61
Natura 2000: geen last, maar een lust (De12Landschappen)	62
Natuurbeleid en economische ontwikkeling (VNO-CNW)	63
Ideaalbeeld voor natuur in Nederland? (Regiegroep Recreatie en Natuur)	64
In 2030 is Nederland de mooiste delta van Europa (Natuur & Milieu)	65
2030: Natura 2000 eindelijk begrepen (Vogelbescherming)	66
Wij dromen van ... (Staatsbosbeheer)	67
Natura 2000 in 2030: de natuur is niet met rust gelaten maar aan het werk gezet	68
De toekomst van onze natuur	72
Visie Regiegroep Natura 2000 voor 2030	74

In april 2008 besloot de Regiegroep Natura 2000 om het Interbestuurlijk Regiebureau Natura 2000 op te richten, om de regie te voeren op het tot stand komen van de Natura 2000-beheerplannen. Met vijftien bevoegde gezagen - twaalf provincies en drie ministeries - was er behoefte aan een organisatie die onafhankelijk en zelfstandig kon opereren en tussen de partijen in stond zonder verantwoordelijkheid van de afzonderlijke partijen over te nemen. Het Regiebureau heeft die taak opgepakt door het organiseren van verschillende overlegplatforms met de partners, waaronder ook maatschappelijke belangenorganisaties. In die platforms werd de voortgang van het beheerplanproces besproken, knelpunten gesignaleerd en waar mogelijk opgelost. Het in december 2006 opgerichte Steunpunt Natura 2000 werd later ook bij het Regiebureau ondergebracht om aan Natura 2000 gerelateerde kennis te ontsluiten.

In eerste instantie leek Natura 2000 een heel rechtlijnig proces. Gebieden krijgen Natura 2000-status gebaseerd op ecologische gronden. Vervolgens wordt in het beheerplanproces gekeken hoe de natuurdoelen voor een Natura 2000-gebied gehaald kunnen worden, waarbij ook de sociale en economische belangen worden meegewogen. In de praktijk pakte dit anders uit. De complexiteit van

regelgeving en ecologie gekoppeld aan de enorme hoeveelheid belangen die gemoeid zijn met Natura 2000, maakte van Natura 2000 een politiek dossier van formaat. Het imago van Natura 2000 heeft hier ernstig onder te lijden gehad. Op alle niveaus heerste angst dat Natura 2000 Nederland op slot zou zetten. Inmiddels weten we dat het allemaal erg meevalt. Dit blijkt ook uit de artikelen die geleverd zijn voor het eerste deel van dit boek: *Ervaringen uit de beheerplanpraktijk*. Het valt niet altijd mee om de balans te vinden tussen economie en ecologie, maar samen komen de partijen er toch uit. "Samen" is hier het sleutelwoord. Mijns inziens, bereik je het meest door samen te werken in een open en transparant proces. Wij, van het Regiebureau Natura 2000, hebben dit altijd voorgestaan. Het is mijn wens dat alle partners dit "samen" zullen voortzetten.

Ik kijk met genoeg terug op de afgelopen periode waarin ik, als directeur Regiebureau Natura 2000, heb mogen bijdragen aan het fascinerende dossier Natura 2000. Hoe meer ik ging begrijpen van Natura 2000, hoe meer ik overtuigd ben geraakt van de noodzaak. Wanneer ik door de Nederlandse buitengebieden rij of wandel, dan ziet het landschap er prima uit. Groene weilanden bevolkt met koeien en schapen, hier en daar een groep bomen, een slingerend beekje, natuurgebieden waarin volop gerecreëerd wordt. Het landschap lijkt er beter uit te zien dan twintig jaar geleden. Minder rommelig. Dat in die tijd de biodiversiteit drastisch achteruit is gegaan, dat is voor de leek niet zichtbaar. Om dit besef aan de man te brengen, en ook waarom het op pijl houden van biodiversiteit zo belangrijk is voor onze welvaart en welzijn, daarvoor is communicatie en educatie nodig. Dit blijkt ook uit de artikelen die geleverd zijn voor het tweede deel van dit boek: *Natura 2000 in 2030*. Het doet me genoeg dat het geschetste beeld voor 2030 overwegend positief is. Met elkaar kunnen we van Natura 2000 een succes maken.

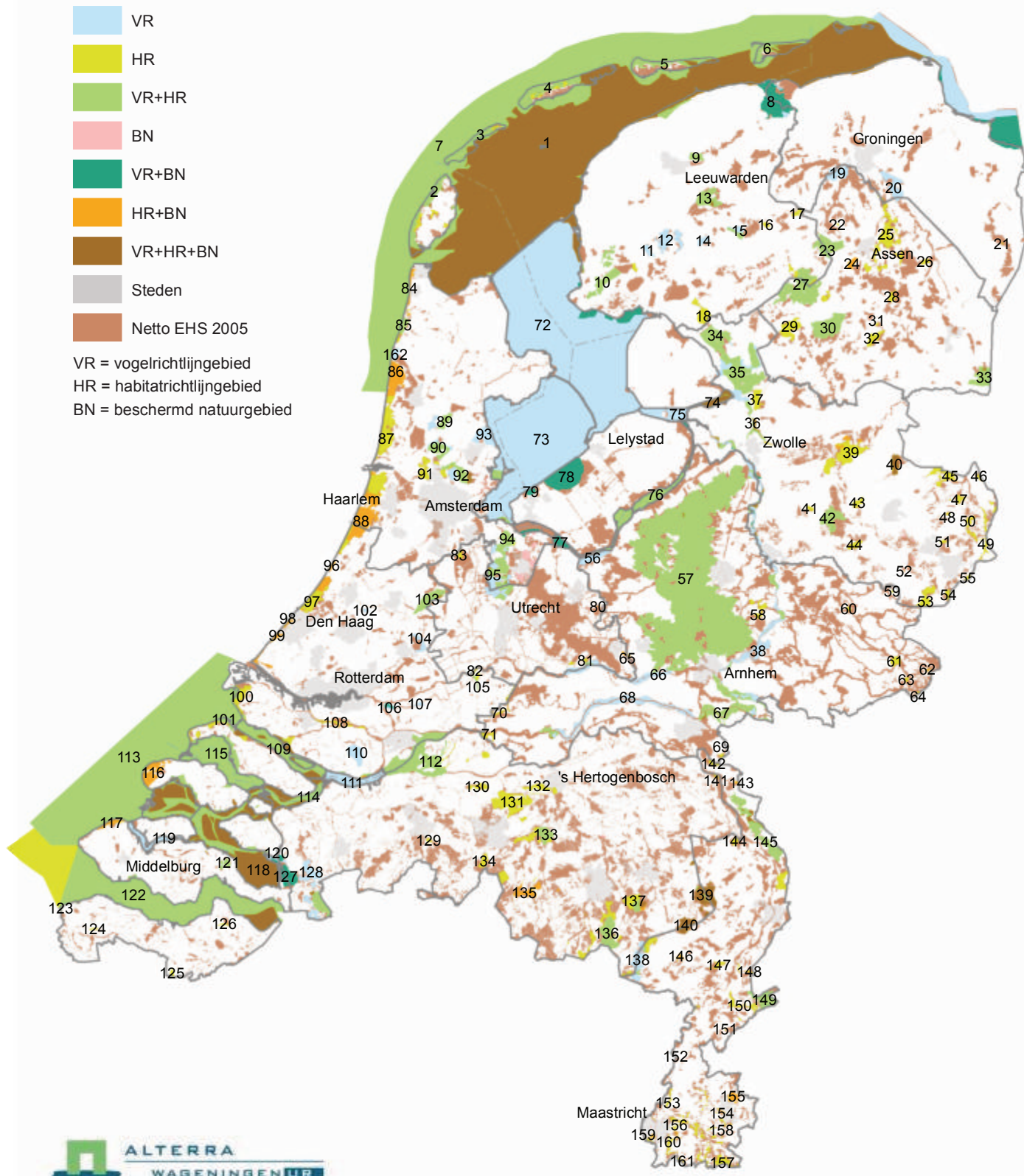
Meine Bruinsma
Directeur Interbestuurlijk Regiebureau Natura 2000

Natura 2000-gebieden en EHS in Nederland

Legenda

- VR
- HR
- VR+HR
- BN
- VR+BN
- HR+BN
- VR+HR+BN
- Steden
- Netto EHS 2005

VR = vogelrichtlijngebied
HR = habitatrichtlijngebied
BN = beschermd natuurgebied

Natura 2000

De natuur beleven, gebruiken en beschermen!

Wat is Natura 2000?

Natura 2000 is een samenhangend netwerk van meer dan 25.000 beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de Europese Unie met als doel kwetsbare planten en dieren samen met hun leefgebieden te beschermen. Dit netwerk vormt de hoeksteen van het beleid van de EU voor behoud en herstel van biodiversiteit. Nederland draagt met ruim 160 gebieden aan dit netwerk bij.

Waarom Natura 2000?

De biodiversiteit, wereldwijd, gaat hard achteruit. Ook in Europa is de achteruitgang van de soortenrijkdom alarmerend en talrijke waardevolle natuurlijke en halfnatuurlijke habitats verdwijnen in snel tempo. Hierdoor worden momenteel bijna de helft van de zoogdiersoorten en een derde van alle reptiel-, vis- en vogelsoorten in Europa bedreigd. Deze dramatische achteruitgang is vooral te wijten aan het verlies en de versnippering van de habitats waarvan deze soorten afhankelijk zijn en aan vervuiling en niet-duurzame exploitatie.

Natura 2000 heeft als doel de achteruitgang van de biodiversiteit een halt toe te roepen en omdat de natuur geen rekening houdt met nationale grenzen, kan deze ambitieuze doelstelling alleen worden bereikt via Europese coördinatie en samenwerking. De Donau, bijvoorbeeld, stroomt door tien landen en stuk voor stuk kunnen deze landen nadeel ondervinden van schade elders aan de rivier toegebracht. Of kijk naar de trekvogels die heel Europa doorkruizen op zoek naar rust-, eet-, en broedplaatsen. Door hun habitats in heel Europa te beschermen, nemen hun overlevingskansen toe.

Aanwijzingsbesluiten en beheerplannen

De basis voor Natura 2000 zijn de Europese Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992). In Nederland zijn deze EU-richtlijnen verankerd in de Natuurbeschermingswet van 1998 en de Flora en faunawet. Het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie is verantwoordelijk voor het aanwijzen van de gebieden die in aanmerking komen voor Natura 2000-status. Aanwijzing geschiedt, conform de richtlijnen, op louter ecologische gronden. In het aanwijzingsbesluit wordt ingegaan op het waarom van de selectie, de

begrenzing van het gebied en de natuurdoelen. Vervolgens wordt voor ieder Natura 2000-gebied een beheerplan opgesteld, waarin wordt vastgelegd hoe en wanneer de doelen voor een gebied gehaald worden. Beheerplannen worden opgesteld in nauw overleg met eigenaren, gebruikers en betrokken overheden; vooral gemeenten, waterschappen en provincies. In de meeste gevallen neemt de provincie het initiatief bij het opstellen van het beheerplan, in andere gevallen is dat het Rijk.

Twee meesters: ecologie en economie

Het bijzondere van de Natura 2000-wetgeving is dat deze tot doel heeft waardevolle natuur te beschermen, maar tevens oog heeft voor economische belangen. De wereld kan niet zonder een verscheidenheid aan natuur. Biodiversiteit zorgt voor voedsel, schoon water, vruchtbare grond en een stabiel klimaat en levert grondstoffen voor huisvesting, kleding, brandstof en medicijnen. Natuur schenkt meerwaarde aan de economie in de dagelijkse woon-, leef- en werkomgeving. Economie is nodig voor het behoud van natuur. Daarnaast, is de grote waarde van talrijke gebieden terug te voeren op de manier waarop zij tot dusver door de mens zijn beheerd.

Het uitgangspunt van Natura 2000 is dat de mens deel uitmaakt van de natuur en dat beide het beste kunnen functioneren in een partnerschap. Biodiversiteit vormt als het ware het ultieme *voorzorgbeginsel* om de motor van de economie van brandstof te blijven voorzien. Natura 2000 dient dan ook twee meesters: de ecologie en de economie. Door de natuur nu te beschermen, blijft het ook in de toekomst mogelijk de natuur te gebruiken en te beleven.

Kop van Schouwen
Foto: Rita van Biesbergen

Ervaringen uit de beheerplanpraktijk

Foto's: Hans Dekker

Waterdag 03-12-10

Klokjesgentiaan

Grenspoel

Heikikker

Kraanvogels

Mantingerveld

Kraloërheide

Samenwerken aan water

Essentieel voor het behoud van Drentse natuurgebieden

Hans Dekker, Communicatieadviseur provincie Drenthe

Water is essentieel voor leven, ook in Natura 2000-gebieden. De provincie Drenthe staat niet bekend als een natte provincie. Toch hebben veel Drentse natuurgebieden 'hoog' water nodig, vooral grondwater dat voldoende hoog komt om planten te voeden. Het Dwingelderveld is bijvoorbeeld het belangrijkste natte heideterrein van West-Europa. Dat Drenthe natter is dan het lijkt, heeft te maken met de dikke laag leem die ondiep in de Drentse bodem verscholen ligt. Hierop stagneert regenwater. In het verleden is er een uitgebreid stelsel van sloten en kanalen aangelegd, om landbouwgrond in het voorjaar sneller droog te krijgen. Maar als het water snel door sloten wegstroomt, komt het niet langer ten goede aan de natte natuur. Het gevolg? Bijzondere natuurgebieden verdrogen.

Waterdocumenten

In de Natura 2000-gebieden heeft water de volle aandacht. Niet alleen in het dagelijks beheer, maar ook bij het opstellen van beheerplannen en bij het realiseren van de doelen in de Kaderrichtlijn Water. Voor de meeste gebieden zijn in samenspraak van provincie en waterschappen speciale waterdocumenten gemaakt of deze zijn in productie. In de documenten worden niet alleen de knelpunten in beeld gebracht, maar wordt ook aangegeven welke maatregelen nodig zijn om de waardevolle natuur te behouden en te ontwikkelen. Daarbij wordt ook een relatie gelegd met de Kaderrichtlijn Water. De opstellers - waterschap en ingenieursbureau - werken met de op dat moment beschikbare kennis. Extra onderzoek kan nodig zijn om de situatie van het water verder te verduidelijken.

Water blijkt ook een bijzondere rol te spelen in de ecologische herstelmaatregelen; de maatregelen die nodig zijn om de effecten van te hoge stikstofbelasting in natuurgebieden te reduceren. Alleen wanneer voldoende aannemelijk te maken is dat schade als gevolg van te veel stikstof beperkt blijft, is er ontwikkelruimte voor bedrijven rond een Natura 2000-gebied. Door deze relatie is voldoende water dus niet alleen van direct belang voor de natuur, maar indirect ook voor economische ontwikkelruimte in de regio. Het bijzondere is dat niet alleen deskundigen en beheerders geraadpleegd worden. Ook boeren en burgers die in gebiedsgroepen Natura 2000 actief zijn, praten mee. Waar is het te nat, waar te droog, welke knelpunten zijn er? Welke knelpunten gaan mogelijk in de toekomst ontstaan? Nadat de deskundigen het waterdocument hebben gepresenteerd, verwerkt de provincie de conclusies - knelpunten, oplossingen en onderzoeksvragen - in het ontwerp-beheerplan. De gebiedsgroep van

ieder gebied bespreekt vervolgens de uitkomsten en de verwerking.

Waterdag

Om deze aanpak in het zonnetje te zetten, organiseerden de provincie Drenthe en het Regiebureau Natura 2000 op 3 december 2010 een speciale Waterdag. Op deze studiedag zetten bestuurders van provincies, terreinbeheerders en waterschappen uiteen waarom samenwerking op het gebied van water en inrichting zo noodzakelijk is. Als voorbeeld werd de situatie in de Natura 2000-gebieden Mantingerzand en Mantingerbos toegelicht. 's Middags konden de aanwezigen een kijkje nemen in het gebied, om zich een beeld te vormen van de natuur en de daaraan gerelateerde wateropgave. Inmiddels is het waterdocument voor deze gebieden af en het biedt een helder inzicht in de inrichtingsopgave voor dit gebied.

Waterdag 03-12-10

Stroomhoogveen

Voor alle Natura 2000-gebieden in de provincie Drenthe is een waterdocument gemaakt of in productie. In het droge, zandige Drouwenerzand zijn geen knelpunten gesignaleerd. Voor gebieden zoals het Dwingelderveld, het Fochteloërveen en Havelte-Oost zullen de documenten waardevolle bijdragen leveren om de puntjes op de i te zetten.

In Havelte-Oost bijvoorbeeld zitten niet alleen de bekende beheerders op het vinkentouw, maar ook particulieren als mevrouw Pigeaud. Zij heeft een onderzoek laten uitvoeren door de Bosgroep Noordoost-Nederland om duidelijk te krijgen hoe ze een waardevol, van oudsher nat gebied kan herstellen. Daarbij bleek dat er aanknopingspunten zijn om een uniek stroomhoogveen te herstellen, mits de juiste watermaatregelen worden genomen, zowel lokaal als in de verdere omgeving. Deze nieuwe gegevens worden in het waterdocument

opgenomen, zodat er een actueel overzicht ontstaat van noodzakelijke maatregelen voor het stoppen van de achteruitgang van de habitattypen en - in de toekomst - het herstel van waardevolle natuur.

Alle activiteiten van het Drentse team dat zich met Natura 2000 bezighoudt, zijn er op gericht om, samen met alle partners, de waardevolle natuur in de aangewezen gebieden in de benen te houden. Korte lijnen, onderzoek en samenwerking zijn essentieel. Daar zet de provincie nadrukkelijk op in, nu en in de toekomst.

Westerveentje, Spier

Voorlichting over Natura 2000 in Noord-Hollandse bibliotheken

Panelenpresentatie van provincie en provinciaal landschap

Anneke Don, provincie Noord-Holland

Johan Stuart, Landschap Noord-Holland

In opdracht van de provincie Noord-Holland zijn in 2010 drie sets van zes informatiepanelen over Natura 2000 ontwikkeld. Onder het motto 'Natura 2000-presentatie te leen' kunnen lokale organisaties als bibliotheken, bezoekerscentra en gemeenten de panelen in bruikleen krijgen. Achterliggend doel is provinciale inwoners te informeren over wat Natura 2000 inhoudt en hoe het beleid in de betreffende provincie vorm krijgt.

De aanleiding om een panelenpresentatie te ontwikkelen, vormde het beheerplanproces in een deel van Noord-Holland: Laag Holland. In dit Nationale Landschap net boven het Noordzeekanaal liggen liefst vijf Natura 2000-gebieden, waarvoor de provincie het voortouw heeft bij het opstellen van de beheerplannen.

Negatieve stemming

Op drukbezochte openbare avonden in Laag Holland over de beheerplannen, was de stemming over Natura 2000 behoorlijk negatief. De reden is dat op het merendeel van de gronden agrarisch weidevogelbeheer plaatsvindt. Het beeld leefde sterk dat de weidevogel het zou moeten gaan

afleggen tegen de moerasnatuur, met alle gevolgen van dien voor de gewenste openheid van het gebied en natuurlijk ook voor de inkomsten van agrarische ondernemers.

Daarbij speelde dat de relatief kleine oppervlakte veenmosrietland in het gebied grote problemen bleek op te leveren voor de agrarische bedrijfsontwikkeling. Ammoniakuitstoot is immers schadelijk voor het rietland.

Al met al kwam de boodschap dat het gaat om het behoud van een prachtig en bijzonder gebied, waar mensen ook veel plezier aan beleven, te weinig aan bod. Voor het draagvlak voor de beheerplannen was de negatieve sfeer ook niet goed.

Voor terreinbeheerders was Laag Holland de directe aanleiding om met de provincie Noord-Holland te gaan praten over hoe de positieve kanten van Natura 2000 beter voor het voetlicht konden worden gebracht. Ook in breder perspectief was er reden voor actie.

Algemeen en streekgericht

Vanuit de proceservaringen van de provincie en de contacten met natuurliefhebbers van het Landschap kwam het plan voor de panelenpresentatie voort. Voorwaarde was dat die meteen voor de hele provincie bruikbaar moest zijn. Vandaar dat de presentatie via het Europese niveau (paneel 1) en het nationale niveau (paneel 2) inzoomt op Natura 2000 in Noord-Holland (paneel 3). Vervolgens zijn er dan afzonderlijke panelen over de drie grote clusters van Natura 2000-gebieden in Noord-Holland: de duinen, Laag Holland en de Vechtstreek.

Beelden leidend

Op ieder niveau is getracht aan te geven wat het bijzondere van Natura 2000 is en hoeveel plezier je

er als gebruiker aan kunt beleven. De panelen bevatten relatief weinig tekst en veel mooie foto's. De kunst was verder om de tekst zo 'tijdloos' te maken dat de panelen lang mee kunnen. De panelen zijn vormgegeven door Landschap Noord-Holland die zelf twee sets panelen beheert en zorgt voor de 'uitleen' daarvan. Het heeft organisaties en overheden actief op het bestaan ervan gewezen. Ook op de website van het Landschap staan ze in de etalage. Dit jaar zijn de panelen op zes locaties te zien geweest, vooral in gemeentelijke bibliotheken.

Blikvangers

Een derde set panelen gebruikt de provincie zelf op informatieavonden over Natura 2000. Ze zijn dan heel geschikt als blikvanger in de vaak saaie vergaderzaaltjes en om in de wandelgangen met de bezoekers in gesprek te komen over het belang van Natura 2000.

Of het draagvlak voor de beheerplannen er daadwerkelijk door toeneemt, is natuurlijk moeilijk in te schatten. Streekbewoners zijn het wel eens over de unieke schoonheid van hun Natura 2000-achtertuint, maar bij een deel van de boeren komt daar nog steeds meteen een stevig 'maar' achteraan. De continuïteit van hun bedrijfsvoering kan immers onder druk komen te staan.

Volgens Landschap Noord-Holland vinden veel particulieren Natura 2000 belangrijk als het gaat om het beschermen van hun mooie omgeving. Uit contacten met het publiek blijkt dat mensen zich zorgen maken om gemeenten die grootschalig willen bouwen in of bij Natura 2000-gebieden. Natura 2000 beschouwen ze dan als houvast. Ook maakt men zich zorgen over de huidige stemming in het land tegen de natuur. Men is bang dat Den Haag het Natura 2000-beleid afzwakt en gebieden niet meer aanwijst.

Meer informatie: www.landschapnoordholland.nl/natura-2000-presentatie-te-leen

Overijssel: Natura 2000 Proeftuin voor slimme technieken

Geke Matenboer, Communicatieadviseur provincie Overijssel

In Overijssel ging medio oktober 2011 de Natura 2000 Proeftuin officieel van start. Provincie Overijssel nam samen met het ministerie van EL&I, Wageningen UR en LTO Noord-Overijssel het initiatief voor dit experiment. Proeftuin Natura 2000 moet nieuwe, innovatieve en praktijkrijpe technieken en maatregelen opleveren om ammoniakemissie en -depositie te verminderen.

Het doel van het project is om agrariërs rond Natura 2000-gebieden ontwikkelingsperspectief te bieden én tegelijkertijd de Natura 2000-doelstellingen te realiseren. Overijssel is, met maar liefst 26 Natura 2000-aanwijzingen, de provincie met de meeste Natura 2000-gebieden en dus een logische plek om een 'proeftuin' te beginnen. In Overijssel is de melkveehouderij de dominante sector. Met name voor deze sector zijn er op dit moment nog relatief weinig maatregelen beschikbaar om de ammoniakemissie te verminderen. Dat kan de bedrijfsontwikkeling rondom deze gebieden bemoeilijken. Belangrijke opgave voor de proeftuin is om juist voor deze sector oplossingen te bedenken.

Het nemen van stikstofbeperkende maatregelen kost de veehouderijen -in alle sectoren- geld. Dat is een knelpunt voor de concurrentiepositie van veehouderijen nabij Natura 2000-gebieden. Het doel van Proeftuin Natura 2000 in Overijssel is niet

alleen om de emissie en depositie van stikstof omlaag te brengen met vernieuwende technieken, de proeftuin moet zelfs leiden tot lagere kosten per dierplaats.

Achtergrond

In periode 2009-2010 overlegden de provincie Overijssel, de landbouworganisaties LTO Noord, NVV, NVM en de natuurorganisaties, intensief over het tot stand brengen van een beleidskader stikstof. Alles was erop gericht om in Overijssel de vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet vlot te trekken en bedrijfsontwikkeling in de landbouw voor bedrijven nabij Natura 2000-gebieden mogelijk te maken.

Andere doelen waren: de verduurzaming van de landbouw en het verbeteren van de natuur door de stikstofdepositie te verminderen. Er kwam een stimuleringsbeleid tot stand en er kwam

Foto: Ruth van Schriek

Start Proeftuin Natura 2000

regelgeving met relatief hoge eisen aan veehouderijen bij bedrijfsuitbreiding om de stikstofemissie terug te brengen.

Het toenmalige college van Gedeputeerde Staten in Overijssel liet het daar niet bij, maar stelde uiteindelijk - vooruitlopend op de Programmatische Aanpak Stikstof - het Beleidskader Stikstof vast. Er kwam geld beschikbaar voor "Stimuleringsbeleid Natura 2000". Dat werd deels bestemd voor het stimuleren van innovatie en deels voor investeringen van ondernemers in emissie-beperkende technieken zoals luchtwassers. In het kader van het innovatiespoor gingen LTO Noord, Universiteit Wageningen, de provincie Overijssel en het Ministerie van EL&I gezamenlijk aan de slag om het project Proeftuin Natura 2000 van de grond te krijgen.

Slimme technieken

Bedrijfsontwikkeling in de veehouderij is onder het regiem van Natura 2000 eigenlijk alleen maar mogelijk wanneer dat gepaard gaat met een afname van de stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden. Veehouderijen moeten bij bedrijfsontwikkeling maatregelen nemen waardoor de stikstofemissie niet toeneemt en per dierplaats zelfs omlaag gaat. Dat is mogelijk door aanpassingen van de stallen en andere 'hardware-maatregelen', zoals luchtwassers, aangepaste vloeren en daken, maar ook door vernieuwingen in de management-sfeer. Stalaanpassingen zijn nu nog vrij prijzig.

Proeftuin Natura 2000 gaat in samenwerking met boeren en kennisinstellingen slimme technieken en maatregelen ontwikkelen die betaalbaar én toepasbaar en handhaafbaar zijn.

Accent op melkveehouderij

Het project is gericht op alle takken van veehouderij. Het accent ligt echter op de melkveehouderij. Voor "de varkens en de kippen" zijn er al relatief veel, zij het nog steeds dure, technieken voorhanden. De melkveehouderij had in tegenstelling tot de intensieve veehouderij op het vlak van "ammoniak" in het verleden met relatief weinig beleidsdruk te maken. Het gevolg was een afwachtende houding in de sector, weinig innovaties en uiteindelijk achterstand. In Overijssel is deze situatie in landelijk perspectief het meest knellend.

De Natura 2000 Proeftuin wil in een periode van zes jaar (één beheerplanperiode) de kosten per dierplaats met 30% naar beneden brengen. Boeren, natuurorganisaties, stallenbouwers, loonwerkers, mengvoederleveranciers, gemeenten en ministeries slaan de handen ineen om dit doel te halen. De provincie Overijssel is met 1,8 miljoen euro de hoofdfinancier van de proeftuin. Het is de bedoeling dat de resultaten van het project Proeftuin Natura 2000 later voor heel Nederland beschikbaar zijn.

Meer informatie op: www.proeftuinnatura2000.nl

Foto: Niels Gilissen

Natura 2000 in het IJsselmeergebied

De achterkant van het voortouw

Corine Steenwijk, communicatieadviseur Rijkswaterstaat

Voortouwnemer zijn. Wat houdt dat nu precies in? Een vraag die Wouter Iedema, projectleider Natura 2000 in het IJsselmeergebied, zichzelf regelmatig heeft gesteld. Rijkswaterstaat is in negentien gebieden, waaronder het IJsselmeergebied, voortouwnemer voor het opstellen van het beheerplan: het gezicht naar buiten toe namens de gezamenlijke bevoegde gezagen. Rijkswaterstaat zorgt ervoor dat alle belanghebbende organisaties in het overleg worden betrokken, dat het beheerplan geschreven wordt en dat het uiteindelijke beheerplan op instemming kan rekenen van de betrokken ministeries en provincies. In de praktijk makkelijker gezegd dan gedaan. Want hoe houd je alle kikkers in de kruiwagen en zorg je ervoor dat de verschillende - veelal tegenstrijdige - belangen zo goed als mogelijk worden meegenomen? En wat is de achterkant van het voortouw?

Foto: Henri Cormont

Wat is de achterkant van het voortouw?

Wouter Iedema vertelt: 'Er lagen aan het begin van het traject natuurlijk mooie bestuurlijke afspraken over rollen en verantwoordelijkheden, en er was een stortvloed aan handreikingen voor het beheerplan, maar uiteindelijk heb je te maken met echte mensen in de regio. Met het van kracht worden van Natura 2000 kregen deze mensen veel onzekerheden over zich heen. Zelf wisten wij nog niet wat Natura 2000 voor het gebruik in het IJsselmeergebied ging betekenen, hoever de externe werking zich zou uitstrekken en wat de ontwikkelingsmogelijkheden in het gebied zouden zijn. Als voortouwnemer kenden wij dus dezelfde onzekerheden. Daarom was het van het begin af aan onze insteek om alle partijen stap voor stap te betrekken in het afwegingsproces voor het beheerplan; om zo transparant mogelijk te zijn over aanpak en resultaten en om partijen zoveel mogelijk zelf te laten nadenken over maatregelen. Zelf probeerden we de spagaat te maken tussen de soms strikte benadering van de Natuurbeschermingswet en de flexibiliteit die nodig is om samen tot oplossingen te komen. Want met een beheerplan zonder draagvlak doe je de natuur geen goed.'

Dat deze werkwijze zijn vruchten heeft afgeworpen en heeft geleid tot een gedragen beheerplan wordt bevestigd door de voorzitter van het samenwerkingsverband Stichting Waterrecreatie

IJsselmeer en Randmeren. 'Iedereen, watersporters en natuurbeschermers, steekt er zijn nek voor uit. Je zult zien dat het gaat lukken', zegt Marco Kraal, 'We gaan met het beheerplan die prachtige natuurwaarden van het IJsselmeergebied behouden en versterken!'

Vanaf het begin heeft Marco Kraal, zelf verwoed sportvisser en zeiler, aan tafel gezeten bij de besprekingen die moesten leiden tot het beheerplan. 'Ik zie ons nog zitten, iedere sector bij elkaar. De watersporters hier, de natuurmannen en -vrouwen aan de andere kant van de tafel. Eerst wantrouwend, maar naarmate we elkaar beter leerden kennen, draaide dat bij.' De rol van de overheid is daarbij van belang geweest, benadrukt hij. 'Mede op verzoek van de recreatiesector hebben ze niet eerst met de ene partij onderhandeld en vervolgens met de andere. Nee, alle kikkers zijn uiteindelijk in de kruiwagen gestopt, en met een stolp er overheen is met allemaal tegelijk het proces doorlopen. Trouwens, laten we wel zijn: hebben de meeste natuurbeschermers niet ook een boot en hebben watersporters niet ook een verrekijker aan boord om naar de vogels te kijken? Ik wil maar zeggen, we spreken dezelfde taal, hooguit een ander dialect.'

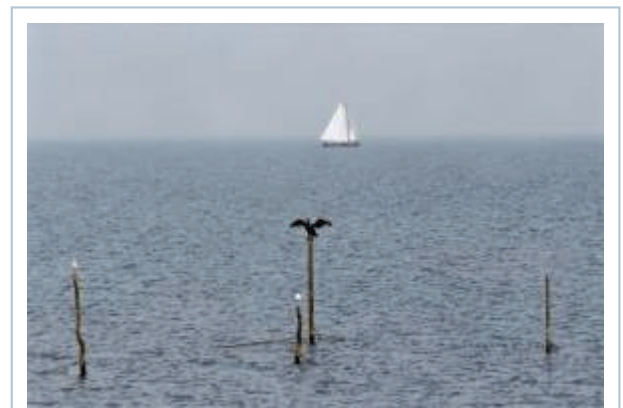

Foto: Henri Cormont

Aalscholver op paal, Oostvaardersdijk nabij Almere.

Gedragscode

Een belangrijk onderdeel van het zo tot stand gekomen beheerplan is de gedragscode. Deze gedragscode schrijft nergens dwingend iets voor, maar geeft aan waar iedereen op moet letten om de natuur te ontzien. Op deze manier draagt de gedragscode in het IJsselmeergebied bij aan het verzekeren van behoud van voldoende rustplekken voor watervogels waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn vastgesteld. De gedragscode is een belangrijke sleutel tot draagvlak voor het beheerplan, want zonder draagvlak is zo'n plan een dode letter.

“ Partijen laten doen waar ze goed in zijn, is in mijn optiek de sleutel tot succes. ”

Wouter Iedema

Apps en posters

De recreatiesector gaat op allerlei manieren de aandacht vestigen op de gedragscode. 'We gaan de gedragscode in ieder geval bekend maken met

behulp van posters. Die komen natuurlijk in elk havenkantoor te hangen, want dat is de plek waar alle watersporters binnenstappen. Dat zijn sociale ontmoetingsplaatsen. Maar we denken ook aan een app voor de i-Phone waarmee je aan boord even snel kunt opzoeken waar je ook al weer rekening mee moet houden op de plek waar je op dat moment bent', aldus Marco Kraal.

Wouter Iedema juicht dergelijke initiatieven van harte toe. 'Het is belangrijk dat betrokkenen nu hun rol oppakken en nader invullen op een manier die bij hen past. Als voortouwnemer ben je weliswaar verantwoordelijk voor de totstandkoming van het beheerplan, maar daarmee zijn we er nog niet. Het beheerplan is én blijft een instrument, geen doel op zich. Uiteindelijk zal de natuur profiteren van concrete acties en maatregelen, niet van een mooi vormgegeven rapport. Samenwerking bij het uitvoeren van deze acties en maatregelen, en partijen laten doen waar ze goed in zijn, is in mijn optiek de sleutel tot succes. Daar is de natuur écht bij gebaat.'

Het recreatiegebied De Vooroever
langs het IJsselmeer nabij Wervershoof.

Foto: Henri Cormont

Er zijn negen Natura 2000-gebieden die deels of geheel gelegen zijn in de provincie Flevoland. Allemaal gebieden die qua natuur passen bij het natuurtype dat typisch Flevolands is: grootschalige wateren en kleimoerassen. Dat deze gebieden kwalificeerden onder de Vogel- en Habitatrictlijn zal niemand verbazen. Immers zij zijn onderdeel van de Nederlandse Delta en daarmee een belangrijke plek voor de Noord- Europese vogelpopulatie.

Brandganzen Foto: IJsbrand Zwart

Vogels die in de zomer hun jongen grootbrengen in Noordoost-Europa, worden door vorst in de winter uit hun broedgebied verdreven. Als onderdeel van de Nederlandse Delta zijn de Flevolandse Natura 2000-gebieden de dichtstbij gelegen en grootste watergebieden waar zij de winter kunnen doorbrengen. Vandaar dat 's winters duizenden wintergasten de Flevolandse Natura 2000-gebieden aandoen.

Naast de rol voor de wintergasten zijn de Flevolandse Natura 2000-gebieden van belang voor de trekvogels. Deze gebruiken de gebieden als

tussenstation in de voor- en najaarstrek. De trekvogels benutten de voedselrijke situatie van de meren en moerassen om op te vetten en de reis naar hun einddoel te vervolgen.

Van de negen Flevolandse Natura 2000-gebieden liggen de Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen op land. De zeven andere gebieden zijn watergebieden. Wat medegebruik betreft, is het contrast tussen de Flevolandse gebieden opvallend. Er zijn gebieden die (deels) gesloten zijn. Het enige medegebruik dat daar voorkomt, is dat van natuurbeleving onder leiding van de terreinbeheerder.

Foto: IJsbrand Zwart

Foto: IJsbrand Zwart

Oostvaardersplassen

Het andere deel van de gebieden betreft multifunctioneel water, waar waterrecreatie, transport over water en visserij belangrijke vormen van medegebruik zijn.

De negen Flevolandse Natura 2000-gebieden

De Oostvaardersplassen zijn in eigendom en beheer van Staatsbosbeheer. Het gebied is sinds 23 december 2009 definitief aangewezen als Natura 2000-gebied. Het Ministerie van Economische Zaken Landbouw en Innovatie (EL&I) is voortouwnemer voor dit gebied. Het beheerplan wordt opgesteld door de Dienst Landelijk Gebied. In het beheerplanproces participeert de provincie Flevoland in de stuurgroep, de klankbordgroep en de werkgroep. De afgelopen decennia is er in de Oostvaardersplassen heel veel onderzocht en bekeken. In het beheerplan is al die informatie verzameld en in een totale samenhang geanalyseerd. Dat heeft inzichten opgeleverd die tot keuzes voor de beheermaatregelen heeft geleid.

IJsselmeer, Zwarte Meer, Ketelmeer en Vossenmeer, Veluwerandmeren, Eemmeer en zuidoever Gooimeer en het Markermeer en IJmeer zijn allemaal rijkswateren. Het beheer ligt bij Rijkswaterstaat, al zijn voor sommige delen Staatsbosbeheer, vereniging Natuurmonumenten en It Fryske Gea de natuurbeheerder. Deze gebieden zijn op 23 december 2009 definitief aangewezen. De voortouwnemer is Rijkswaterstaat. De dienst heeft voor het opstellen van het beheerplan een uitgebreid proces opgezet met een stuurgroep en klankbordgroep. In dit proces zijn de regiobijeenkomsten erg sterk geweest. Op deze bijeenkomsten is gediscussieerd met de vele belanghebbenden in het gebied.

De Wieden is een Natura 2000-gebied dat voor het overgrote deel gelegen is in Overijssel. Een heel klein randje van het Kadoelmeer ligt op Flevolands grondgebied. Het gebied is nog niet definitief aangewezen. Het beheer van het gebied

Foto: IJsbrand Zwart

Veluwerandmeren

ligt bij Staatsbosbeheer. Het beheerplan wordt getrokken door de provincie Overijssel. De rol van de provincie Flevoland in dit beheerplanproces beperkt zich tot het af en toe reageren op tussenversies van het beheerplan.

De Lepelaarplassen is in beheer bij Het Flevoland-landschap en eigendom van Staatsbosbeheer. De voortouwnemer van het beheerplan is de provincie. Zij heeft het beheerplan opgesteld, samen met de terreinbeheerder. Het gebied is op 23 december 2009 definitief aangewezen.

De provincie als voortouwnemer

Het beheerplanproces van de Lepelaarplassen is eenvoudig ingericht. Samen met een klankbordgroep is gewerkt vanuit de inhoud.

Het concept-beheerplan is opgesteld door Bureau Altenburg en Wymenga. De terreinbeheerder had al het voornemen een beheerplan voor het gebied op te stellen. Vanuit die ambitie is er voor gekozen de opdrachtverlening bij Het Flevo-landschap neer te leggen.

Een van de beste stappen in het beheerplanproces bleek de organisatie van een informele voorlichtingsavond op basis van het opgeleverde concept-beheerplan. Op deze avond zijn buurtbewoners en leden van Het Flevo-landschap niet

alleen geïnformeerd over het concept-beheerplan, maar zijn zij zelf vooral ook aan het woord geweest om aan te geven wat zij van belang vinden. Deze aanpak heeft heel veel opgeleverd, zowel qua inhoud als qua draagvlak. De aanwezigheid van deze avond zijn halfjaarlijks via een emailbericht op de hoogte gehouden van de voortgang van het beheerplan.

De provincie Flevoland en Het Flevo-landschap hebben samen het ontwerp-beheerplan opgesteld. De teleurstelling was groot toen deze versie van het beheerplan door het bevindingenoverleg onvoldoende werd gevonden. Voor de voortouwnemer een tegenslag. Voor het ministerie de aanleiding om eens goed te kijken naar de rol en positie van het bevindingenoverleg. Terugkijkend op deze stap is de conclusie dat alle betrokken partijen (inclusief de collega-voortouwnemers) er beter van geworden zijn.

Na een aanpassing is het concept ontwerp-beheerplan in het voorjaar van 2011 opnieuw aan het bevindingenoverleg voorgelegd. Deze keer met succes. Op 19 oktober 2011 hebben alle betrokken bestuurders unaniem met het ontwerp-beheerplan ingestemd, waarna de vaststellingsprocedure gestart is. De vaststelling van het beheerplan zal zowel door Gedeputeerde Staten van Flevoland als door de minister van EL&I gebeuren.

Foto: IJsbrand Zwart

Lepelaarplassen

Foto: IJsbrand Zwart

Defensie in Natura 2000

Defensie terreinen leveren een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse biodiversiteit

Frans Borgonje, Dienst Vastgoed Ministerie van Defensie

Het Ministerie van Defensie is gebruiker en beheerder van circa 30.000 hectare terrein. Een groot deel, ruim 25.000 hectare, betreft oefen- en schietterreinen en grasvegetaties van start- en rolbaangebieden. Op deze terreinen speelt natuur een belangrijke rol.

Defensie terreinen dienen primair om de geoefendheid van een inzetgerede krijgsmacht op peil te houden. Inrichting en beheer van de terreinen is hier dan ook in eerste instantie op gericht. Echter, bij de inrichting en het beheer wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met de aanwezige natuurwaarden en daar waar mogelijk wordt aandacht besteed aan de verdere ontwikkeling hiervan.

De hoge natuurwaarden van de grootste militaire terreinen hebben erin geresulteerd, dat veel van deze terreinen zijn aangewezen als Natura 2000-gebied.

Historie

Defensie heeft veel van haar terreinen in het begin van de vorige eeuw verworven. De mechanisatie van het leger vroeg om grote gebieden waar geoefend kon worden. Het opheffen van de marken na invoering van de Markenwet in 1886 leverde veel, relatief goedkope en onproductieve, gronden op, die door het toenmalige Ministerie van Oorlog konden worden aangekocht. Dat Defensie thans vooral bijdraagt aan de "droge, schrale" natuurtypen heeft dus zijn oorzaak in het verleden. Het zijn momenteel juist wel deze natuurtypen, die extra onder druk staan door de externe toevoer van voedingsstoffen in het huidige cultuurlandschap.

Militair gebruik

Defensiegebruik van terreinen is heel specifiek. Oefenterreinen hebben tot doel om militairen op te leiden in basistechnieken of een bepaalde mate van training te geven. De essentie van deze opleiding en training is om in een (deels) controleerbare omgeving basistechnieken aan te leren of aangeleerde vaardigheden op peil te houden. Dit gebeurt in eerste instantie individueel, vervolgens in groepsverband, daarna in pelotonsverband (circa 30 personen) en compagniesverband (circa 150 personen). Kenmerkend in het gebruik van oefenterreinen is de benodigde omvang van het terrein in relatie tot de grootte van de oefenende

Foto: MHornman

Kleine wrattenbijter

eenheid; bijvoorbeeld circa 250 hectare voor een peloton van 30 personen. Daarnaast kenmerken oefenterreinen zich door een grote mate van openheid. Vele van de bestaande heideterreinen in Nederland hebben hun openheid behouden, omdat ze militair oefenterrein zijn of zijn geweest. Een vergelijking van de huidige topografische kaart met een kaart van rond 1950 bevestigt dit.

Schietterreinen kenmerken zich eveneens door hun grote oppervlakte en hun openheid. Benodigde schootsvelden, zichtbaarheid van doelen en brandpreventieve redenen vragen om grote, open terreinen.

Het gebruik van terreinen door oefenende eenheden is aan strenge regels gebonden. Op basis van inrichtingseisen, aanwezige natuurwaarden en archeologische waarden en overige regelgeving en afspraken, wordt per terrein een zogenaamde Standaard Oefen Kaart gemaakt. Hierop wordt, zowel topografisch als tekstueel, aangegeven waaraan een oefenende eenheid zich dient te houden. Speciaal aangestelde terreinopzichters houden toezicht op de naleving van de gestelde regels.

De resultaten van effectenanalyses die uitgevoerd zijn ten behoeve van de Natura 2000-beheerplannen, geven aan, dat het bestaande militaire gebruik nergens leidt tot significant negatieve effecten. Plaatselijk zijn knelpunten gesignaleerd, waar in overleg met het bevoegd

gezag praktische oplossingen voor worden gezocht. Basis van het geheel zijn de voorschriften en gebruiksvoorwaarden, die Defensie hanteert bij het gebruik van de terreinen. Deze zijn vastgelegd in de eerder genoemde Standaard Oefen Kaarten.

Naast oefenterreinen maken defensieonderdelen ook gebruik van infrastructuur en terreinen buiten oefenterreinen. Dit zogenaamde "oefenen in stroken" gebeurt op en langs openbare wegen, maar, na overleg, ook op particuliere terreinen en in Natura 2000-gebieden. Het specifieke gebruik hiervan is zeer moeilijk te omschrijven, maar in zijn algemeenheid kan worden geconcludeerd, dat ook daar geen sprake is van significant negatieve effecten.

Inrichting en beheer

Het militaire gebruik van de terreinen is de basisvoorwaarde voor de inrichting en het beheer. De combinatie van grote ruimtebehoefte en de efficiënte inrichting levert vaak veel terreindelen op die een zeer extensief gebruik, zoals zichtvelden of veiligheidszones, kennen. Juist daar liggen de kansen op natuurbehoud en ontwikkeling.

Bij het beheer wordt prioriteit gegeven aan het militaire gebruik, maar tegelijkertijd worden natuurbelangen meegewogen. Het relatief extensieve gebruik van de terreinen levert ook daar weer tal van mogelijkheden op om natuur te behouden of te ontwikkelen. Bovendien kan het militaire gebruik juist aanleiding zijn om een specifieke vorm van beheer te voeren. Voorbeeld hiervan is het openhouden van schietterreinen. Om deze openheid te behouden moeten terreinen worden onderhouden door maaien, plaggen en het verwijderen van met name vliegdennen. Echter, vanwege aanwezigheid van ongesprongen projectielen in de bodem is het niet mogelijk om hier machinale bewerkingen uit te voeren. Daarom

Zandhagedis

Foto: RvdWijngaart

worden de heideterreinen en schraalgraslanden met een vaste cyclus preventief afgebrand. Dit gebeurt al decennia lang. Bij het beheer van defensieterreinen wordt gebruik gemaakt van de natuurdoeltypenindeling, gekoppeld aan de Natura 2000-habitattypen, omdat deze in het huidige natuurbeleid leidend zijn.

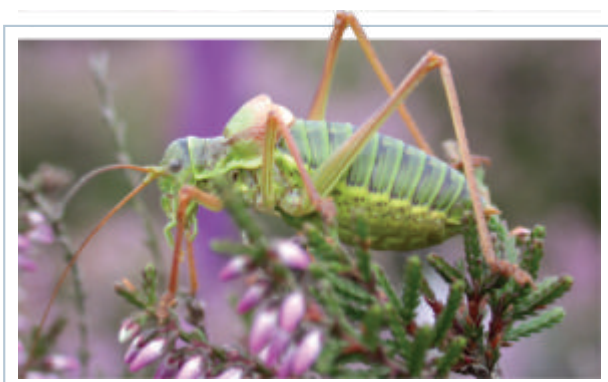
Monitoringresultaten

Sinds 1994 worden op de grote defensieterreinen natuurgegevens geïnventariseerd en gemonitord. Hiervoor is een Inventarisatie en Monitoringgroep opgericht.

Uit de analyse van inventarisatiegegevens blijkt dat de op defensieterein aanwezige beheertypen, een belangrijke kwalitatieve bijdrage leveren aan de Nederlandse natuur. Vooral in het droge heidelandchap, met heiden, heischrale graslanden, stuifzanden en droge heidebebouwingen, komen hoge waarden voor. In de meeste van deze typen is meer dan 50% van de doelsoorten en/of rodelijstsoorten van de onderzochte soortengroepen aanwezig. Voorbeelden hiervan zijn: jeneverbes, grote en kleine wolfsklauw, valkruid, zandhagedis, nachtzwaluw, grauwe klauwier, veldleeuwerik, graspieper, kleine wrattenbijter en zadelsprinkhaan. Naast het droge heidelandchap beheert Defensie hoogveen (Witterveld te Assen) en duin- en kwelderlandschap (Texel en Vlieland).

Zowel de flora als de fauna van de droge heide is zeer goed ontwikkeld en plaatselijk zijn zeer zeldzame soorten aanwezig, die elders geheel of grotendeels ontbreken. Vanuit Europees oogpunt vertegenwoordigt de droge heide op defensieterreinen een hoge natuurwaarde.

Foto: Ministerie van Defensie

Zadelsprinkhaan

Sterk gebonden aan het heidelandschap zijn de heischrale graslanden, waarvan de belangrijkste locatie op het schietterrein Harskamp is te vinden. Naar schatting ligt ongeveer een derde van de oppervlakte heischrale graslanden in Nederland op defensieterrain. De enig overgebleven populatie van rozenkransje buiten het duingebied en de grootste populatie valkruid groeien op defensieterrainen.

Op defensieterrainen zijn ook grote oppervlaktes stuifzand aanwezig. Het stuifzand op het schietterrein Harskamp herbergt de grootste populatie van de nachtzwaluw in Nederland. Hier broedt ook de tapuit, een soort die als broedvogel vrijwel verdwenen is uit het binnenland.

Hoewel slechts een klein oppervlakte levend hoogveen aanwezig is op defensieterrain, draagt Defensie wel een grote verantwoordelijkheid aangezien het schietterrein Witterveld bij Assen een van de twee overgebleven levende hoogvenen van ons land herbergt.

Het duin- en kwelderlandschap kent op de defensieterrainen op Texel en Vlieland een volledige reeks van zeer jonge tot oudere successiestadia. Belangrijke waarden hier zijn de natuurlijkheid, de brakke pionierbegroeiingen met zeevetmuur en de soortenrijke natte duinvalleien met een grote populatie van de Europees beschermde groenknolorchis. Verder spelen de strandbroeders een belangrijke rol. Op beide terreinen is 76% van de kustgebonden Natura 2000-habitattypen aangetroffen.

Recreatief gebruik

Daar waar mogelijk zijn militaire oefenterreinen

Foto: RvdWijngaart

Groenknolorchis

opengesteld voor recreatie. Natuurvriendelijke vormen van recreatie, zoals wandelen en fietsen, krijgen daarbij de voorkeur. Andere vormen van medegebruik zijn soms onder strikte voorwaarden mogelijk voor zover ze passen binnen de bestaande wet- en regelgeving en verenigbaar zijn met het militaire gebruik ter plaatse. Bescherming van aanwezige natuurwaarden zijn een belangrijk aspect bij de zonering van het medegebruik.

Natura 2000

De mix van historie, het militaire gebruik, inrichting en beheer van terreinen, monitoring van natuurwaarden en duidelijke voorschriften en gebruiksvoorwaarden hebben geresulteerd in het voorkomen en behoud van bijzondere natuurwaarden op militaire oefenterreinen. Een deel van deze terreinen maakt hierom deel uit van het Europese Natura 2000-netwerk.

Foto: Ministerie van Defensie

Valkruid

Nationaal Park Schiermonnikoog en Natura 2000

Interview met Theo de Vries, co-secretaris Nationaal Park Schiermonnikoog

Marijke Andela, Regiebureau Natura 2000

Het eiland Schiermonnikoog is in 1989 officieel ingesteld als Nationaal Park. Daarnaast maakt het eiland deel uit van drie Natura 2000-gebieden: Waddenzee, Noordzeekustzone en Duinen Schiermonnikoog. Dit betekent dat men op het eiland Schiermonnikoog al langer bekend is met discussies over natuurbeheer en over hoe natuur en menselijk gebruik samengaan. Theo de Vries is beleidsmedewerker bij de gemeente Schiermonnikoog en tevens co-secretaris van het Nationaal Park. Vanuit die functies is hij betrokken geweest bij de hele periode van de voorbereiding en oprichting van het Nationaal Park.

"Denk om het draagvlak en kom niet met onnodige beperkingen!"

Deze aanbeveling wil Theo de Vries graag meegeven aan beheerplanopstellers op basis van zijn ervaringen met het plan voor het Nationaal Park Schiermonnikoog.

Hoe verliep de discussie eind jaren tachtig over de oprichting van het Nationaal Park op het eiland?

Het was een erg roerige tijd. De eilanders zaten niet om een Nationaal Park te springen, omdat ze bang waren voor de gevolgen. Ze vreesden dat ze beperkingen kregen opgelegd vanuit Den Haag. Bovendien ging het goed op Schiermonnikoog; waarom moest dit veranderen? De vrees werd aanvankelijk bewaarheid. Deskundigen hadden een beheerplan opgesteld, waarin alleen werd uitgegaan van de natuur. Daarin stonden voorstellen die onaanvaardbaar waren voor de eilanders. Zo moest de veerboot minder vaak naar het eiland komen om het aantal dagtoeristen in te perken. Bovendien moesten de dennenbossen (die door onze voorouders waren geplant) verdwijnen,

omdat die, volgens de opstellers van het plan, niet op een Waddeneiland thuishoorden. Ook moesten de natuurgebieden langer worden afgesloten. De eilanders keerden zich massaal tegen het plan. Al spoedig werd duidelijk dat veel te weinig rekening was gehouden met de economische belangen op het eiland. Er was te veel vanuit de natuur geredeneerd en er was te weinig rekening gehouden met de bewoners van het eiland en hun belangen. Dit heeft uiteindelijk geleid tot een andere aanpak, waarbij de bevolking veel meer bij het opstellen van het plan werd betrokken dan in het begin. Zo werd er gebouwd aan draagvlak voor een plan dat in 1989 door het Overlegorgaan van het Nationaal Park werd vastgesteld. Ook de gemeenteraad van Schiermonnikoog stemde unaniem in met dit plan.

Foto: Theo de Vries

Wat betekent de aanwijzing tot Nationaal Park in de praktijk?

De aanwijzing tot Nationaal Park heeft drie belangrijke gevolgen:

1. Er komt een overlegorgaan, waarin alle belanghebbenden zijn vertegenwoordigd (beheerders, bevolking, gemeenteraad, provincie en rijk). Binnen dit overlegorgaan vindt afstemming plaats van beleid, waardoor de verschillende bevoegde gezagen één lijn uitzetten en zich daaraan houden. Het overlegorgaan vergadert in het openbaar, zodat iedereen de beraadslagingen kan volgen.
2. Er zijn extra financiële middelen beschikbaar gekomen voor beheer, recreatie, voorlichting, educatie en onderzoek. Met het geld kan het bezoekerscentrum in stand worden gehouden en is een educatief medewerker aangesteld. Voor het Nationaal Park Schiermonnikoog is ieder jaar een extra bedrag van ca. € 190.000,- beschikbaar. Daarnaast krijgt Natuurmonumenten van het Rijk een vast bedrag per hectare voor het beheer van het gebied.
3. Het Overlegorgaan stelt een beheer- en inrichtingsplan (BIP) vast, waarin wordt aangegeven op welke wijze en met welke middelen het Nationaal Park wordt beheerd.

Intussen is van het Beheer- en Inrichtingsplan (BIP) voor het Nationaal Park Schiermonnikoog al de derde versie vastgesteld door het Overlegorgaan van het park. Hoe komt zo'n BIP tot stand?

Bij de aanwijzing tot Nationaal Park is afgesproken om het BIP iedere tien jaar te actualiseren. In 2011 is het derde BIP gereedgekomen. Dit BIP heeft ook de instemming van de gemeenteraad. De bevolking is bij het opstellen van het plan betrokken. Zo hebben over verschillende onderwerpen thema-avonden plaatsgevonden, waarbij ook deskundigen zijn ingeschakeld. Belangrijke thema's waren o.a. het

bevorderen van de dynamiek en de aanpak van de verruiging door het inschakelen van een beheerskudde. In verband hiermee is door eilanders een bezoek gebracht aan het Duitse eiland Spiekeroog om daar een washover te bekijken. Dit is een laagte in het terrein waarover bij hoge stormvloed het water van de Noordzee naar de Waddenzee kan stromen. Ook is een bezoek gebracht aan de uiterwaarden bij Beuningen om de voor- en nadelen van een beheerskudde te bekijken. Voordat het plan is vastgesteld heeft een informatieavond plaatsgevonden. Ook heeft het BIP ter inzage gelegen en zijn belanghebbenden in de gelegenheid gesteld om een reactie in te dienen. Om te komen tot een vastgesteld BIP heb je al gauw twee jaar voorbereidingstijd nodig. Elk jaar wordt gekeken of er aanpassingen in het BIP nodig zijn.

Hoe werd op Schiermonnikoog gereageerd toen het eiland ook nog werd aangewezen als Natura 2000-gebied?

Er is direct gesteld dat dit niet zou mogen leiden tot wijzigingen in het beheer. We waren immers al Nationaal Park en de doelstellingen van het Nationaal Park liggen in het verlengde van die van de Natura 2000-instandhoudingdoelstellingen. Wel is er voor gepleit om de begrenzingen van de gebieden op elkaar af te stemmen, doch dat bleek niet mogelijk. Dit had te maken met verschillen in uitgangspunten: ruime begrenzing op basis van natuurwaarden versus strikte begrenzing vanwege het gebruik van het gebied.

Voor alle Natura 2000-gebieden moeten beheerplannen worden opgesteld. Hoe werkt dit op Schiermonnikoog?

In het Overlegorgaan van het Nationaal Park is de afspraak gemaakt dat er één beheerplan moest komen voor het Nationaal Park en het Natura 2000-gebied. Dat is ook gebeurd. In het laatste BIP is ook de Natura 2000-discussie wat er moet gebeuren om

de Natura 2000-doelstellingen te realiseren, meegenomen en daarnaast is het bestaand gebruik (de huidige activiteiten) getoetst. Het gaat dan met name om het Natura 2000-plan voor de Duinen van Schiermonnikoog. Helaas loopt het opstellen van de beheerplannen Natura 2000 vertraging op. Misschien zal nog een kleine aanpassing van het BIP moeten plaatsvinden, maar deze zal naar verwachting marginaal zijn. Een voordeel van het nieuwe BIP is dat ook het watergebiedplan van het waterschap erin is opgenomen. Zo krijgt alles zijn plek. Het opstellen van de beheerplannen Natura 2000 voor de Waddenzee en de Noordzeekustzone is nog gaande. Met de provincie Fryslân en het Rijk is afgesproken dat de afstemming zal plaatsvinden binnen de bestaande kaders, omdat de beheerplannen voor de Waddenzee en de Noordzeekustzone het BIP voor het Nationaal Park voor een deel overlappen. Dit betekent dat het Overlegorgaan Nationaal Park een centrale rol zal spelen, omdat alle instanties daarin vertegenwoordigd zijn.

In veel Natura 2000-gebieden vindt nu voor het eerst discussie plaats met belangenorganisaties over het samengaan van natuurbelangen en economische en recreatieve activiteiten. Daar bestaat vaak veel zorg over de beperkingen die de Natura 2000 status met zich meebrengt. Wat kun je deze mensen meegeven vanuit de ervaringen op Schiermonnikoog?

Voor de mensen in het gebied zou ik zeggen: zorg dat je er vanaf het begin bij bent. Voor de opstellers van de plannen zou ik zeggen: denk om het draagvlak en neem de mensen serieus. Heb vooral vertrouwen in elkaar en kom niet met onnodige beperkingen. Dat is een goede basis.

Hoe zou je beheerplannen voor natuurgebieden maken nu je op drie generaties BIP kunt terugkijken?

Denk goed over de strategie na in ieder gebied. De bewoners van Schiermonnikoog hebben een heel sterke band met hun eiland. Bovendien is de natuur de basis voor hun economie. Dat betekent dat er veel aan draagvlak moet worden gewerkt. Basis daarvoor is een constante informatiestroom naar de bevolking toe. Maak ook gebruik van de kennis die in dat gebied aanwezig is. Betrek bij het planproces deskundigen die de mensen bijpraten en met wie men in discussie kan gaan. Doe alles zoveel mogelijk in het openbaar, dat wekt vertrouwen.

Wat zijn de meest effectieve maatregelen gebleken en komen die overeen met de maatregelen die voor Natura 2000 nodig zijn?

Dat zijn het aanpakken van de verruiging en het stimuleren van verstuingen. Het landschap heeft daardoor een meer open karakter gekregen zoals bij een Waddeneiland hoort. Ook heeft de voorlichting een belangrijke impuls gekregen door het moderniseren van het bezoekerscentrum en het uitbouwen van de voorlichting en educatie. Ook de aanpak van de verdroging is een belangrijk punt, maar de effecten daarvan kun je pas op langere termijn zien. Dit zijn ook onderwerpen die in het verlengde liggen van de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen, bijvoorbeeld het herstel van de grijze duinen en het stimuleren van de dynamiek.

Bij de toetsing van de bestaande activiteiten op het eiland in het kader van Natura 2000 zijn maar weinig knelpunten naar voren gekomen. Zie je verband met het feit dat Schiermonnikoog al afspraken had gemaakt over waar activiteiten wel en niet mogen plaatsvinden?

Al bij de instelling van het Nationaal Park in 1989 was gebleken dat het bestaande gebruik geen belemmering was voor het realiseren van de natuurdoelstellingen. In de afgelopen 30 jaar is

regelmatig met de beheerder gesproken over de gevolgen van het recreatieve gebruik van de natuurgebieden. Er hebben zich nauwelijks problemen voorgedaan. Dat betekent dat de recreatieve zonering uitstekend werkte. Die zonering komt erop neer dat de meeste recreatie wordt opgevangen op het centrale deel van het eiland en dat andere gebieden met rust worden gelaten. Dat kan door tijdelijke afsluiting in de broedperiode en door doelbewust geen voorzieningen aan te brengen in deze gebieden. Bovendien zijn er geen doodlopende paden, zodat uitwaaiering in het natuurgebied wordt voorkomen. Door het Overlegorgaan is al geanticipeerd op de aanwijzing van de Habitat- en Vogelrichtlijngebieden. Zo is in 2004 al een notitie opgesteld over het recreatieve gebruik in het Nationaal Park en de Habitat- en Vogelrichtlijngebieden. Hierin staan o.a. criteria voor de vergunningverlening. Daarnaast vindt regelmatig afstemming plaats met de beheerders.

Verandert de houding van de bevolking ten opzichte van de natuur en het natuurbeheer? Voelt men zich beperkt door de afspraken of kan men er wel goed mee uit de voeten?

Men is over het algemeen tevreden over de afspraken die zijn gemaakt, maar de argwaan ten opzichte van het Rijk blijft. Deze argwaan is terecht want het Rijk blijkt zich soms nergens wat van aan te trekken. Een voorbeeld hiervan is het vissen met netjes vanaf het strand. Van de ene op de andere dag werd dit verboden, zonder overleg, om de palingstand te beschermen, terwijl met deze netten geen paling kan worden gevangen. Den Haag bleef tot op heden doof voor de argumenten van de eilanders. Dit soort incidenten gebeuren helaas en voedt de mening dat men in Den Haag vaak niet weet waar men het over heeft. Dit kan gemakkelijk worden voorkomen door op tijd te communiceren met de bewoners. Dan is het mogelijk om een oplossing te zoeken waarmee iedereen uit de voeten kan.

Foto: Theo de Vries

Het convenant Stikstof en Natura 2000

Stikstofdaling door bedrijfsontwikkeling

Sjoerd Sibbing en Edwin Wieman, provincie Noord-Brabant
Leon Janssen en Gerda Louwers, provincie Limburg

De provincies Noord-Brabant en Limburg kennen zeer waardevolle natuur zoals de beekdalen, hooilanden, heidevelden en vennen. Daarnaast zijn Noord-Brabant en Noord- en Midden-Limburg echte landbouwgebieden met veel (intensieve) veehouderijen die bijdragen aan de stikstofdeken die over Nederland ligt. Veel van de natuurwaarden in deze gebieden, die ook Europees beschermd en soms uniek voor Nederland zijn, zijn gevoelig voor stikstof en dreigen er soms zelfs door te verdwijnen. Zuidoost-Brabant en het aangrenzende Noord- en Midden-Limburg zijn zwaar belast met stikstof. In deze regio zijn al in een vroeg stadium de handen ineengeslagen om gezamenlijk naar een oplossing te zoeken die zowel een stikstofdaling garandeert als bedrijfsontwikkeling mogelijk maakt.

Jeneverbesstruweel in Natura 2000-gebied Boschhuizerbergen

De Peel als pilot

Onder het motto: 'Als we er in de Peel uitkomen, lukt het overal' is in 2007 bestuurlijk overeengekomen dat het Natura 2000-beheerplan voor de Peelgebieden (Mariapeel/ Deurnsche Peel en Groote Peel) met voorrang zou worden opgesteld. Het beheerplan had daarbij een pilotfunctie voor de overige Natura 2000-gebieden waar stikstof een van de uitdagingen is. In de Peel waren al eerder successen geboekt, waar het

landinrichtingsplan "Het onverenigbare verenigd" een goed voorbeeld van is. Zoals Servaas Huys (voorzitter van de Landinrichtingscommissie Peelvenen) in het voorwoord van het landinrichtingsplan aangeeft, zijn tegenstellingen afgezwakt omdat partijen begrip hebben gekregen voor de argumenten van de ander. De Peelgebieden bleken daardoor een mooie proeftuin om ook de stikstofuitdaging bij de kop te pakken.

Gladde slang in de Peel

Van gebiedsproces naar provinciaal convenant

Via een gebiedsproces, getrokken door Servaas Huys, zijn de contouren van een stikstofparagraaf voor het Natura 2000-beheerplan voor de Peelgebieden geschetst. Vooral de veehouderij had bij vergunningverlening steeds meer last van een almaar striktere uitleg van de Natuurbeschermingswet 1998. Het proces en de resultaten uit het Peelproces zijn richtinggevend geweest voor de adviezen van de commissie Trojan (30 juni 2008) en de commissie Huys (19 juni 2009). Beide commissies hebben toenmalig minister Verburg van LNV geadviseerd over een aanpak voor stikstof en Natura 2000. Eind 2008 hebben de provincies Noord-Brabant en Limburg het stokje overgenomen en zijn de bouwstenen voor een stikstofaanpak voor de veehouderij uit de Peel verder uitgewerkt naar provinciaal niveau.

Ondertekening provinciaal convenant

Afname door ontwikkeling

Op 29 september 2009 werd het convenant "Stikstof en Natura 2000" ondertekend door de provincies Noord-Brabant en Limburg en vertegenwoordigers van de terreinbeherende organisaties, de milieuorganisaties en de agrarische sector¹. Het idee achter het convenant is om een daling van de stikstofneerslag op Natura 2000-gebieden te garanderen terwijl veehouderijbedrijven wel de mogelijkheid hebben om zich te ontwikkelen. Veehouderijbedrijven mogen uitbreiden door het toepassen van emissiearme staltechnieken als ze een nieuwe stal gaan bouwen. Een voorbeeld van een emissiearme staltechniek is een luchtwasser waar de ammoniakrijke stallucht letterlijk 'gewassen' wordt voordat die de stal verlaat.

Biologische luchtwasser. Deze luchtwasser zorgt voor 70% emissiereductie ten opzichte van een stal zonder emissiereducerende maatregelen.

Om een stikstofafname op Natura 2000-gebieden te garanderen, worden uitbreidingen van veehouderijen verevend met gestopte bedrijven. Een bedrijf mag simpel gezegd toenemen in

¹ Provincie Noord-Brabant, Provincie Limburg, Brabantse Milieufederatie (BMF), Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO), Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), Stuurgroep Dynamisch Platteland, Brabants Landschap, Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer, Vereniging Natuurmonumenten

stikstofdepositie op een Natura 2000-gebied als de bijdrage aan de depositie van een ander bedrijf verdwijnt (b.v. doordat een veehouderijbedrijf in dieraantallen krimpt of stopt). Dit wordt salderen genoemd. Dit gebeurt door middel van een zogenaamde depositiebank waarin gekrompen en gestopte veehouderijbedrijven zijn opgenomen. De stikstofafname wordt gegarandeerd doordat er minder depositie uit de bank wordt uitgegeven dan door de bank wordt geïnd. Waar eerder ammoniakrechten werden verkocht door stoppende bedrijven is het verkrijgen van depositie uit de depositiebank kosteloos. Op die manier kan in plaats van het kopen van ammoniakrechten door de landbouwsector geïnvesteerd worden in nieuwe technieken.

De ontwikkelde methodieken, zoals het gebruiken

Zonnedauw, een kenmerkende soort voor natte heideterreinen en hoogvenen

van een deel van de stikstofdaling voor economische ontwikkelingen en het gebruik van een salderingssysteem, hebben inmiddels ook hun weg gevonden naar de landelijke Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Ook hier wordt gewerkt via dalende trends en het beschikbaar stellen van (ontwikkel)ruimte aan groeiende bedrijven.

Van convenant naar verordening

De afspraken uit het convenant zijn in de provincie Noord-Brabant opgenomen in de "Verordening Stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant" die op 15 juli 2010 in werking is getreden. De verordening leidt tot een aanzienlijke extra daling van stikstof ten opzichte van het huidige beleid. In de provincie Limburg is een ontwerpverordening in voorbereiding.

De totstandkoming van de eerste bouwstenen in de Peel, het convenant en uiteindelijk de verordening is geen eenvoudig proces geweest. Het proces werd sterk beïnvloed door de juridische complexiteit van de Natuurbeschermingswet 1998. De complexiteit en nieuwe jurisprudentie werkten soms zelfs verlamdend bij de zoektocht naar een gedragen oplossing. "Is dit wel Raad van State-proof?" was een vaak gehoorde uitdrukking. De tijd zal dit leren. Gelukkig blijkt keer op keer dat het convenant een basis is waar alle partijen nog steeds achter staan.

Meer informatie op:

www.brabant.nl/natuurbeschermingswet

Bijzondere natuur bij de Hofvijver

Pim Jansen, provincie Zuid-Holland

De Haagse Hofvijver een duinmeer? Jazeker! Den Haag, die "mooie stad achter de duinen", is al vanaf het allereerste begin verbonden met de duinen. Graaf Willem II van Holland liet in 1234 een buitenhuis neerzetten bij een duinmeertje. Daar kon hij jagen in zijn enorme "achtertuin". Het meertje lag op de scheiding tussen de uitgestrekte duinen en het (Haagse) bos. Het duinmeertje werd uiteindelijk de Hofvijver; het buitenhuis werd het Binnenhof en het gehucht groeide uit tot 's-Gravenhage.

Foto: gemeentearchief 's-Gravenhage

Recreatie 1936

De uitbreiding van de stad ging in de loop der eeuwen uiteraard ten koste van veel duingebied. Maar de Hagenaars waren niet gek. Iedereen begreep dat de duinen van levensbelang zijn voor de kustverdediging, dus voor het voortbestaan van de stad. De strook langs de kust bleef behouden. Hier wat breder, daar wat smaller. In die 'vrije natuur' boetten de vissers hun netten, pootten de boeren de aardappels en bleekte men de lakens.

De afgelopen eeuw ging men er ook recreëren. De duinen zijn immers méér dan de toegangsweg naar het strand. Ze hebben hun eigen aantrekkingskracht. Op een zomerse dag is het op de vele wandel-, fiets- en ruiterspaden door de duinen soms net spitsuur. En niet voor niets wordt in de Haagse duinen de grootste wandelmars van de Randstad gehouden: tijdens de jaarlijkse Duinenmars (sinds 1952!) genieten zo'n 15.000 wandelaars van de prachtige omgeving.

Al die recreanten realiseren zich misschien niet dat de duinen uniek zijn qua natuur. De zilte zandgrond geeft ruimte aan zeer bijzondere planten en dieren. Zo kun je hier duindoorn aantreffen en de zandhagedis. In de duinbossen nestelen zich de grote bonte specht en de vleermuis. De bloemrijke duingraslanden zijn uniek in Europa. Ze herbergen grote hoeveelheden zeldzame planten-, mossen- en diersoorten. De zeldzame duinheide komt nog op een klein plekje voor. Al die flora en fauna geven de Haagse duinen een bijzondere natuurwaarde.

Westduinpark

Foto: Pim Jansen

Foto: Pim Jansen

Westduinpark

Het is dan ook niet vreemd dat de Haagse duinen (onder de naam *Westduinpark en Wapendal*) zijn aangewezen als Natura 2000-gebied. Dat ging echter niet zonder slag of stoot. De Haagse burgerij is historisch vergroeid met haar duinen. Als een soort 'buitentuin' is een deel van het gebied ingericht als stadspark. Vooral in de jaren dertig van de vorige eeuw werden er, als werkverschaffing, veel planten en bomen geplant die van nature niet in de duinen voorkomen. De natuurlijke zandverstuivingen werden zo tegengegaan. In het park wordt gewandeld en wordt de hond uitgelaten. De gemeente beheert het gebied vooral als recreatiegebied. De naam *Westduinpark* is dan ook een juiste benaming.

Centraal bij de toekomstplannen voor het Westduinpark in het kader van Natura 2000 stond het herstellen van de natuurlijke situatie, nodig om de natuurdoelen te halen. De vegetatie moest weer échte duinnatuur worden, met mooie open duingraslanden, en de dynamiek van zandverstuivingen moest weer teruggebracht worden. Met name de twee bewonersorganisaties die bij de planvorming betrokken waren, hebben zich ervoor ingespannen om het Westduinpark weer natuurlijker te maken. Uiteraard geldt voor alle

plannen dat deze niet ten koste mogen gaan van de kustveiligheid. En ook recreanten moesten een plek behouden in de nieuwe situatie.

Dat is uiteindelijk goed gelukt. De gemeente is enthousiast om naast haar taak als recreatiebeheerder ook echt natuurbeheer te gaan doen. Een bijzondere rol voor een gemeente. Een deel van het gebied gaat flink op de schop. Gebiedsvreemde beplanting wordt gerooid; de dynamiek van verstuiving en duinvorming wordt weer mogelijk gemaakt. De konijnenpopulatie, door ziekten sterk uitgedund, krijgt hulp van vee bij het in toom houden van de begroeiing. Al met al een ingrijpende aanpassing.

Ondanks dat kunnen de Hagenaars en de Hagenezen blijven genieten van hun 'park'. Wandelen, fietsen en paardrijden blijven op grote schaal mogelijk. De jaarlijkse Duinenmars hoeft zijn naam niet te veranderen. Iedereen kan blijven genieten van een prachtige en bijzondere omgeving. Dat het zand op een winderige dag meer dan voorheen zal rondwaaien, zal men zonder morren accepteren. Een echte Hagenaar kan daar wel tegen. Wat dat betreft treden ze in de voetsporen van graaf Willem bij zijn duinmeertje.

Een integrale aanpak voor Natura 2000 en Verdroging

Geert-Jan Nijsten & Jandirk Kievit, provincie Utrecht

28 oktober 2010

APK-dag (keuring van de verdrogingsaanpak)

Natura 2000-gebieden en de verdroogde TOP-gebieden: één pot nat

Begin 2008 werd op twee plaatsen in het provinciehuis Utrecht aan een plan van aanpak gewerkt: de beleidsafdeling Groen voor het opstellen van beheerplannen Natura 2000 en de beleidsafdeling Bodem & Water voor de vernieuwde aanpak van verdroging in de TOP-gebieden. Gelukkig kwam al heel snel het besef dat er een grote overlap in beide programma's was, zowel qua gebieden als qua problematiek en beoogde aanpak. Zo zijn de resultaten van de "wateragenda" bijvoorbeeld cruciaal voor het halen van de instandhoudingsdoelen in de Utrechtse Natura 2000-gebieden. Het roer werd omgegooid en de twee projectteams werden samengesmeed tot één projectteam Natura 2000 - TOP aanpak verdroging. De opdracht voor dit projectteam luidde: stel de beheerplannen Natura 2000 op en voer de regie over het opstellen en uitvoeren van de maatregelenplannen voor de TOP-gebieden voor aanpak van verdroging.

Niet alleen op ambtelijk niveau is deze integrale aanpak doorgevoerd, maar ook op bestuurlijk niveau. De gedeputeerde met natuur in de portefeuille en de gedeputeerde met water in de portefeuille werden gezamenlijk verantwoordelijk voor dit programma. In mei 2008 hebben de Utrechtse Staten hun akkoord gegeven op deze projectaanpak. De Staten maakten er ook gelijk extra provinciaal geld voor vrij en verviervoudigden daarmee het rijksbudget voor het maken van twee beheerplannen waar de provincie Utrecht voortouwnemer voor is.

De gezamenlijke aanpak in de praktijk

De twee beleidsafdelingen vormen een gezamenlijk projectteam, dat regelmatig een afstemmings-overleg voert. In dit overleg wordt de algemene voortgang besproken, maar ook de voortgang en knelpunten per gebied. Het mooie van het interdisciplinaire team is dat de lijnen kort zijn en oplossingen vaak sneller gevonden waren. Ook het externe netwerk van dit projectteam is veel groter dan die van een sectoraal team. Afhankelijk van de agenda schuiven ad-hoc collega's van andere disciplines - bijvoorbeeld vergunningverlening - aan bij het projectteam.

Foto: provincie Utrecht

Meetbuizen voor het grondwater

Per gebied is er één provinciaal aanspreekpunt/projectleider voor alle direct betrokkenen, voor zowel de TOP- agenda als het Natura 2000-spoor. Voor gebieden waar een gebiedsproces is opgestart, is deze persoon de projectleider of hij/zij draait namens de provincie mee in de gebiedsprocessen.

Ook op bestuurlijk niveau zijn afspraken gemaakt, zodat per gebied één gedeputeerde eerstverantwoordelijke/eerste aanspreekpunt is. Bij de verdeling van de gebieden is onder andere rekening gehouden met de toen bestaande bestuurlijke netwerken in gebieden. Het projectteam stelt regelmatig een voortgangsrapportage Natura 2000 en TOP-aanpak op voor Gedeputeerde en Provinciale Staten.

De aansturing van het projectteam is wat onorthodox. Net zoals er twee bestuurders verantwoordelijk zijn, zijn er ook twee ambtenaren verantwoordelijk. Er is dus niet één projectleider, maar er zijn twee coördinatoren met een gedeelde verantwoordelijkheid. De coördinatoren bewaken de voortgang en sturen het team aan. Daarnaast proberen ze de projectleiders ook te ontlasten door overkoepelende zaken, die niet direct aan één gebied te koppelen zijn, te organiseren. Er is

bewust voor gekozen dat de ene coördinator een inhoudelijke achtergrond op het gebied van natuur heeft en de andere deskundig is op het gebied van water. Door deze keuze, die ook in de rest van het projectteam is doorgevoerd, zijn beide bloedgroepen van het project - Natura 2000 en verdrogingsbestrijding - in gelijke mate vertegenwoordigd.

De oogst

De gezamenlijke aanpak was voor onze externe partners veel duidelijker doordat er één duidelijk provinciaal aanspreekpunt was en we niet op verschillende momenten met verschillende beleidsdoelen de gebieden benaderden. Inhoudelijk heeft de integrale aanpak focus en oplossingen gegeven, doordat duidelijk werd op welk thema de meest cruciale knelpunten in een gebied liggen en welke knelpunten van een lagere orde zijn.

Deze integrale gebiedsprocessen leiden tot maatwerkoplossingen voor beide beleidsvelden. Deze methode is in 2010 door het Regiebureau omarmd en wordt nu breed in Nederland toegepast en daar zijn wij vanuit de provincie Utrecht zeer gelukkig mee.

Excursie bij startbeheerplanproces Botshol

Foto: Bas Kemper

Het geheel is meer dan de som der Deelen

Dienst Landelijk Gebied: Peter van der Molen, Pieter op 't Hof, Anske Smit en Marian de Haan

De Deelen is een uniek stuk Fries landschap. Met de schop werd ooit een kleinschalig doolhof van langgerekte petgaten en legakkers gegraven. Het steeds wisselende landschap biedt een thuis aan moerasbroedvogels en overwinterende ganzen en eenden. Het gebied biedt hun zowel een slaap- en rustplaats, als een plek om te foerageren, al gebeurt dat laatste ook in de wijde omgeving.

De Deelen is gelegen aan de rand van het Lage Midden in Friesland, op de westelijke flank van het Drents Plateau. Het is ruim 500 hectare groot en nagenoeg geheel in eigendom van en in beheer bij Staatsbosbeheer. Het is één van de laatste uit een reeks van verveningen uit de eerste helft van de negentiende eeuw. Op typisch Friese manier werden smalle, langgerekte petgaten gegraven, waartussen legakkers of *stripes* werden uitgespaard om de turf op te drogen. Na de Tweede Wereldoorlog liep de vraag naar turf snel terug en in 1964 stopte de vervening. Tegenwoordig wordt wederom turf gewonnen voor potgrond.

Omdat de omliggende polders worden bemalen ten behoeve van de landbouw, is het moerasgebied relatief hoog in het gebied komen te liggen. Daardoor loopt het water uit de Deelen weg naar de polders eromheen. Vroeger werd 's zomers boezemwater binnengelaten om het peil in het reservaat te handhaven, maar het ingelaten water was voedselrijk en minder goed voor de natuurwaarden. Vanaf 2002 is deze inlaat daarom

gestaakt en wordt gestreefd naar seizoensgebonden peilfluctuaties om de verlanding weer op gang te krijgen.

Natuurwaarden

Iets minder dan de helft van het gebied is water, in een grote afwisseling met kleinschalige natte rietzomen, horsten van pluimzegge, broekbossen en grazige legakkers met zelfs hier en daar polletjes met diepblauwe klokjesgentianen. Door de afwisseling in begroeiingen broedt er een zeer groot aantal vogelsoorten. Er zijn de laatste jaren maar liefst 90 soorten broedvogels aangetroffen waarvan 17 rodelijstsoorten. Purperreigers en zwarte sterns broeden vanouds in de Deelen en de kolonie sterns is nu een van de grootste van Friesland. In de winter is het een drukte van belang met tienduizenden kolganzen en brandganzen en duizenden smienten, honderden slobbeenden en vaak meer dan honderd nonnetjes. Ook de grote zilverreigers verzamelen zich de laatste jaren buiten de broedtijd met tientallen in het gebied.

Foto: Peter Widdershoven

Het karakteristieke landschap van de Deelen

Om de belangrijke natuurwaarden te kunnen behouden, is Deelen op 23 december 2009 door de minister van LNV (nu EL&I) definitief aangewezen als Natura 2000-gebied. Deelen is als Vogelrichtlijngebied vooral belangrijk voor de roerdomp, de purperreiger, de bruine kiekendief, de zwarte stern en de rietzanger, die hier allemaal broeden. Daarnaast biedt het gebied rust en ruimte aan zeven niet-broedvogelsoorten: de grote zilverreiger, de kolgans, de grauwe gans, de brandgans, de smient, de slobbeend en het nonnetje. Ook is Deelen belangrijk voor twee andere diersoorten: de gestreepte waterroofkever en de meervleermuis. Voor elf van deze soorten geldt dat de omvang en kwaliteit van het leefgebied behouden moet blijven en voor de bruine kiekendief en de zwarte stern zal de omvang en de kwaliteit van het leefgebied uitgebreid en verbeterd moeten worden.

Foto: Mark Schuurman, DLG

Rietzanger

Het opstellen van het beheerplan

Behoud en beheer krijgen vorm in het zogenaamde Natura 2000-beheerplan. Dit plan beschrijft wording en functioneren van het gebied, de aanwezige natuurwaarden en hun eisen, het bestaande gebruik in het gebied, de knelpunten en maatregelen en tenslotte de financiën. Het beheerplan is de sleutel tot succes voor eigenaren, gebruikers en recreanten, en uiteraard vooral voor de aanwezige planten en dieren.

Het beheerplan voor Deelen is geschreven door medewerkers van de Dienst Landelijk Gebied en Staatsbosbeheer en opgesteld in opdracht van het toenmalige Ministerie van LNV (nu EL&I) onder begeleiding van een projectgroep. Deze project-

groep bestond uit vertegenwoordigers van de gemeenten, provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, Staatsbosbeheer, LTO en de particuliere eigenaren. De voortgang en de knelpunten ten aanzien van de inhoud en het proces van het beheerplan werden gedeeld en opgelost tijdens de vele besprekingen. Door een gezamenlijk gedragen beheerplan groeide men naar elkaar toe.

Voor expertise op het gebied van laagveenmoerasgebieden en voor specialistische gebiedskennis heeft de projectgroep een beroep gedaan op externe specialisten (o.a. het OBN deskundigenteam Laagveenwateren). Voor het bestuurlijke traject is aansluiting gezocht bij het bestuurlijk overleg dat is ingesteld tussen de Directie Regionale Zaken van het Ministerie van EL&I en de provincie Fryslân.

Daarnaast werd een 'gebiedsgroep' (klankbordgroep) in de gelegenheid gesteld om tussentijds en in de eindfase op het concept-beheerplan te reageren. In de gebiedsgroep waren verschillende organisaties uit het gebied vertegenwoordigd, zoals grondeigenaren, LTO, de watersportbond, en organisaties van plaatselijk belang.

Tijdens het opstellen van het plan bleek dat realisatie van de instandhoudingsdoelen voor met name enkele broedvogels zeer lastig of onmogelijk zou worden. In een aparte notitie (*Notitie Rietontwikkeling De Deelen*, februari 2009) zijn de knelpunten objectief beschreven. Deze notitie is aan de landelijke regiegroep Natura 2000 voorgelegd en beslissend geweest voor het vervolg van de uitwerking van het beheerplan.

In het voorjaar van 2010 hebben de projectgroep en gebiedsgroep, maar ook betrokken bestuurders van gemeenten en Wetterskip Fryslân ingestemd met het concept-beheerplan. Op de publieke bijeenkomst waar het eindconcept van het beheerplan gepresenteerd werd, bleek de ganzenproblematiek een prominent thema. De *overzomerende* grauwe gans is geen doelsoort in het kader van Natura 2000 en de uitbreiding van deze gans is een groot knelpunt in de omgeving van Deelen, evenals in andere gebieden in Friesland. Naar aanleiding hiervan is urgentie ten aanzien van de ganzenproblematiek in een oplegnotitie bij de aanbidding van het beheerplan aan de directie van het ministerie van (voormalig) LNV onder de aandacht gebracht.

De publieksbijeenkomst voor het ontwerp-beheerplan. Op de foto v.l.n.r. de heer J. Verhulst Directeur Regionale Zaken, Mevrouw Jager-Wöltgens en de heer H. Konst Gedeputeerde in de Provincie Fryslân.

Het ontwerp-beheerplan Deelen is 22 maart 2011 vastgesteld door staatssecretaris Bleker van het ministerie van EL&I. Het college van Gedeputeerde Staten van provincie Fryslân heeft 15 februari 2011 ingestemd met het ontwerp-beheerplan en het voor de particuliere gronden vastgesteld. Bij de feestelijke presentatie van het ontwerp-beheerplan hebben de verschillende betrokken partijen het woord gevoerd. Zorgvuldigheid in de communicatie heeft er mede toe geleid dat er geen zienswijzen zijn ingediend en dat het beheerplan voor Deelen gedragen wordt door de streek.

Bestaand gebruik en gevolgen voor de omgeving

Binnen de begrenzing van Deelen spelen zich verschillende activiteiten af, het zogenaamde 'bestaand gebruik', zoals werkzaamheden in het kader van natuurbeheer, vervenen en agrarisch gebruik van een deel van het gebied en recreatief gebruik door bewoners en recreanten (wandelen, varen en schaatsen). Ook vindt er jacht, beheer en schadebestrijding plaats. Al deze activiteiten zijn op een rijtje gezet en het effect hiervan op de doelsoorten is bepaald. Het bereiken van de doelen is zo veel mogelijk in samenhang met het bestaand gebruik beschouwd.

Uiteindelijk kunnen de meeste activiteiten gewoon doorgang vinden, omdat ze de doelen niet schaden. Een paar activiteiten worden doorverwezen naar het vergunningetraject in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 (jacht, beheer en schadebestrijding (indien wettelijk toegestaan), dynamisch peilbeheer en noodinlaat van boezemwater en het plaatsen van hooibalen in de petgaten). Aan enkele activiteiten worden voorwaarden gesteld (rietmaaien, muskusratbestrijding, vaarexcursies, vervening en het plaatsen van een raster om overzomerende ganzen binnen het gebied te houden (dit laatste is overigens 'nieuw gebruik').

Knelpunten en oplossingen

Het moerasgebied ligt relatief hoog in het landschap en er zijgt water weg naar de omliggende omgeving. Door verdroging, ophoping van voedingsstoffen en erosie van de legakkers ontstaat er vooral veel open water en ruigte. Het gebied veroudert. Het jonge stadium van verlanding en rietontwikkeling is binnen Deelen nauwelijks te vinden. Dat is ongunstig voor moerasvogels zoals de zwarte stern en de roerdomp. Waterhuishouding en waterkwaliteit zijn belangrijke factoren die bepalend zijn voor de

oplossing van de knelpunten. Ook in het verleden is hier al veel aandacht aan besteed. Vooral voor de broedvogels en de gestreepte waterroofkever zijn maatregelen die een betere waterkwaliteit opleveren en rietontwikkeling stimuleren van belang.

De maatregelen

In het beheerplan is aangegeven dat de aanvoerroute van het water uit de zandwinplas geoptimaliseerd kan worden door de inlaat en aansluiting van petgaten te wijzigen. Daarnaast kan de kwaliteit verbeterd worden door een alternatieve oplossing voor de lozing van verveningswater en het gebruik van slibschermen, waardoor opwerveling van voedselrijk slib verminderd wordt.

Ook zullen er proefmaatregelen uitgevoerd worden die, afhankelijk van het resultaat, grootschaliger ingezet kunnen worden. Zo worden in een proef oevers afgevlakt en met riet gestekt en in een andere proef zullen petgaten tijdelijk worden drooggezet om te kijken of daardoor rietontwikkeling gestimuleerd wordt. Monitoring van de waterkwaliteitsgegevens zal uitwijzen welke invloed het huidig peilbeheer heeft. Wellicht vereist dat in de toekomst bijstelling.

Enkele van de voorgestelde maatregelen als dynamisch peilbeheer (evaluatie) en optimaliseren inlaat uit zandwinplas, zijn onlangs uitgevoerd. De maatregelen aanpassen rietmaai-beheer, inlaat staken verveningswater en afvlakken oevers

nieuwe petgaten worden in de eerste jaren van de komende beheerplanperiode uitgevoerd. Het streven is de experimentele maatregelen spoedig uit te voeren. Staatsbosbeheer is verantwoordelijk voor de uitvoering. Monitoring maakt integraal deel uit van de maatregelen en behalve Staatsbosbeheer speelt ook het Wetterskip Fryslân hierbij een rol, met name als het gaat om waterkwaliteit.

Kijkend naar de toekomst

Het is onzeker of uitvoering van de genoemde maatregelen op korte termijn tot verbetering van de waterkwaliteit en rietontwikkeling - en daardoor tot verbetering van de vogelstand - zal leiden. Daarvoor is de problematiek te complex en bovendien verkeren enkele maatregelen nog in een proefstadium. Aan het einde van de eerste beheerplanperiode van zes jaar kan, op grond van de resultaten van de nu voorgestelde maatregelen, wellicht beter onderbouwd vastgesteld worden wat een duurzame oplossing is voor de problematiek van het laagveenmoerasgebied Deelen.

Een in te stellen beheercommissie moet toezien op de uitvoering van de maatregelen en de monitoring. In deze commissie zullen verschillende betrokken organisaties vertegenwoordigd zijn, waaronder Staatsbosbeheer, provincie Fryslân, het Wetterskip Fryslân en indien gewenst ook lokale bewoners en agrariërs. Het gebied behoort immers aan allen en als iedereen samenwerkt, is het geheel meer dan de som der Deelen.

De deelen

Ondernemen op de Veluwe - kan het nog?

De Veluwe, proefgebied voor onderzoek sociaal-economische effecten Natura 2000

Marianne van der Veen, provincie Gelderland

De Veluwe is het grootste Natura 2000-gebied op land in Nederland. Het gebied bestaat uit uitgestrekte bossen, heiden en stuifzanden, waartussen zich bijzondere vennen en beken bevinden. De overgangen tussen gesloten en open landschappen en tussen droge en natte delen, zorgen voor een grote soortenrijkdom. De Veluwe is echter ook een gebied met veel verschillende functies. Het is een geliefde vakantiebestemming, waardoor er veel vakantieparken, campings en fiets-, wandel- en ruitersporen te vinden zijn. Er zijn op en rond de Veluwe 45.000 bedrijven gevestigd, waarvan enkele duizenden landbouwbedrijven.

De doelstellingen voor de Veluwe zijn, kort samengevat: uitbreiding en kwaliteitsverbetering van de verschillende heidetypen, zandverstuivingen en van oude eiken- en beukenbossen. En behoud en kwaliteitsverbetering van vennen en beken. Belangrijke soorten met een behoud of uitbreidingsdoelstelling, zijn onder andere: de wespandief, zwarte specht, draaihals (komt bijna niet meer voor op de Veluwe), duinpieper, nachtzwaluw, tapuit, roodborsttapuit, beekprik en het vliegend hert.

Ambitie Natura 2000

De ambitie is om op de Veluwe robuuste en rijke eenheden van zand- en oude boslandschappen te ontwikkelen en deze met elkaar te verbinden. In die landschappen moeten de verschillende habitattypen een ruime oppervlakte en kwaliteit hebben en moeten er voldoende geleidelijke overgangen aanwezig zijn. Zo ontstaan grote eenheden waarbinnen soorten zich goed kunnen ontwikkelen en waar soorten kunnen migreren van het ene deel van de Veluwe naar het andere: 'de eindeloze Veluwe'. Er wordt daarnaast ook sterk ingezet op het verbeteren van de kwaliteit van de vennen en beken, vaak pareltjes van biodiversiteit. Naast het uitbreiden en verbinden van natuurterreinen, moet er ook fors worden geïnvesteerd in de omgevingscondities: het tegengaan van verdroging, vermindering van verstoring en vermindering van stikstofdepositie.

Ondernemersambities

Net zoals elders, bekeken ook Gelderse ondernemers de komst van Natura 2000 met groot argwanen. SER-Gelderland heeft daarom de Gelderse Provinciale Staten gevraagd inzicht te geven in de sociaal-economische effecten van Natura 2000 in Gelderland. Om deze vraag te kunnen beantwoorden heeft Provincie Gelderland een praktische methode ontwikkeld waarbij een drietal vragen centraal staan:

1. Kunnen bedrijven hun huidige activiteiten voortzetten?
2. Kunnen bedrijven uitbreiden en zo ja, is daarvoor een vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet (NB-wet) nodig?
3. Wat zijn de extra kosten voor eventuele maatregelen die bedrijven moeten nemen om een vergunning te kunnen krijgen?

In eerste instantie is gekeken naar de situatie op de Veluwe.

De eerste vraag, of bedrijven hun huidige activiteiten kunnen voortzetten, kon beantwoord worden op basis van de beoordeling van bestaand gebruik uit het concept-beheerplan.

Bij de beantwoording van de tweede vraag, of bedrijven kunnen uitbreiden en of daarvoor een NB-wetvergunning nodig is, werd gebruik

Veluwe Foto: Remko van Rosmalen

gemaakt van de Provinciale Werkgelegenheids Enquête. De hiermee ingewonnen actuele bedrijfsgegevens zijn in een GIS-systeem ingevoerd. De gegevens bevatten: het bedrijfstype (SBI-code), de hindercategorie, de grootteklasse en de werkgelegenheid op het bedrijf. De bedrijven worden ingedeeld in drie zones: bedrijven die omsloten zijn door Natura 2000, bedrijven die binnen een straal van 300 meter van een Natura 2000-gebied liggen en bedrijven die op 300 tot 3000 meter afstand liggen. Deze indeling is gekozen omdat bedrijven in de verschillende zones met verschillende NB-vergunningsvoorwaarden te maken kunnen hebben.

Vervolgens is onderzocht hoeveel en welke beperkingen Natura 2000 in dat gebied met zich meebrengt. Daarbij is gebruik gemaakt van de natuureffectenindicator van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Overigens blijkt daaruit dat het aantal extra beperkingen van Natura 2000 ten opzichte van bestaand ruimtelijk, water- en milieubeleid sterk meevalt. Voor een gebied als de Veluwe bijvoorbeeld hebben de extra beperkingen betrekking op stikstofuitstoot, geluid- en lichtemissie en optische verstoring. Andere beperkingen, zoals oppervlakteverlies en grondwateronttrekking gelden al door water- en ruimtelijk beleid.

Voor de bedrijven in de verschillende zones is beoordeeld of zij bij uitbreiding een NB-wetvergunning nodig hebben. Uit de beoordeling rond de Veluwe is gebleken dat dit voor slechts 8% van de ruim 45.000 bedrijven geldt. Het

leeuwendeel (plm 95%) van die bedrijven in de 8%-categorie zijn veehouderijen die te maken hebben met stikstof. Daarnaast zijn er enkele bedrijven uit de maakindustrie die ook door stikstofemissie of grondwateronttrekking met vergunningverlening te maken krijgen.

Om inzicht te krijgen in de kosten voor maatregelen die nodig zijn om eventueel een vergunning te kunnen krijgen (de derde vraag), zijn de bedrijven uit de 8%-categorie nader beschouwd. De inschatting is dat de veehouderijbedrijven met rechten uit het Gelderse salderingssysteem kunnen uitbreiden. In de maakindustrie zijn soms ook stikstof-, water- of geluidreducerende investeringen nodig.

Balans economie en ecologie

De conclusie is dat Natura 2000 voor de Veluwe niet leidt tot grote sociaal-economische negatieve effecten en er geen significante negatieve werkgelegenheidseffecten te verwachten zijn. Hierbij wordt opgemerkt dat in dit onderzoek niet is gekeken naar positieve effecten van de aanwijzing, noch om die te begroten.

Het onderzoek werd begeleid door een Taskforce Sociaal-economische aspecten, waarin vertegenwoordigd waren: de SER-Gelderland, VNO-NCW, de Kamer van Koophandel, de Recron en LTO-Noord.

De methode wordt nu over de hele provincie uitgerold om te beoordelen hoe de balans tussen ecologie en economie er in de andere Natura 2000-gebieden ervoor staat.

Foto: Niels Gilissen

Golfer actief op de golfbaan Nunspeet op de Veluwe.

"Kennis is macht, kennis delen is kracht"

Tegeltjeswijsheid bij het opstellen van een Natura 2000-beheerplan

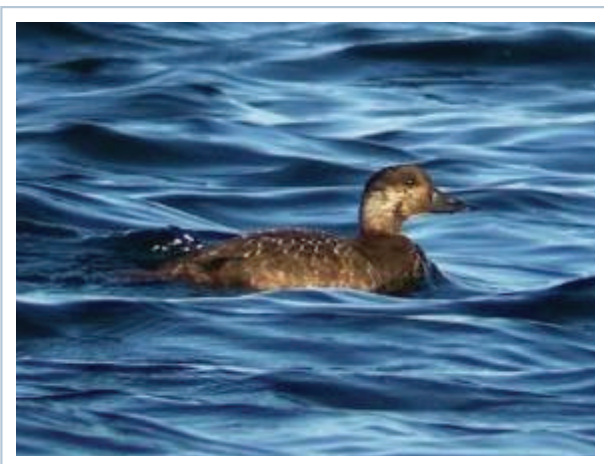
Bouke Bouwman, provincie Zeeland

Kennis is macht

Voor de opstellers van een beheerplan zijn de instandhoudingsdoelstellingen uit het aanwijzingsbesluit leidend. Je hebt kennis nodig om die doelen te behalen: welke soorten en leefgebieden zijn er in het gebied aanwezig, in wat voor staat verkeren ze, welke knelpunten staan het halen van de doelen in de weg, wat is de oorzaak van die knelpunten en nog veel meer. Om de instandhouding van planten, dieren en hun habitats mogelijk te maken moet je dus veel weten over de bestaande natuur in het gebied, over de fysieke en abiotische omstandigheden en, last but not least, over de manier(en) waarop het gebied wordt gebruikt en de gevolgen die dat gebruik heeft voor de verwezenlijking van de instandhoudingsdoelstellingen.

Kennis delen is kracht

Bij het maken van het in 2009 vastgestelde beheerplan Voordelta beschikten de opstellers over trendgegevens van de Stichting Vogelonderzoek (SOVON), gegevens uit het monitoringsprogramma (MWTL) van Rijkswaterstaat en van de nulmetingen in het kader van het onderzoek naar de aanleg van Maasvlakte 2, een te realiseren project binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied. Vanuit Maasvlakte 2 waren er relatief veel middelen beschikbaar om veel extra onderzoek uit te voeren, dat een schat aan zeer gedetailleerde informatie per soort en per leefgebied heeft opgeleverd. Die informatie was ook bruikbaar bij het bedenken van maatregelen voor de verwezenlijking van de instandhoudingsdoelstellingen. Bovendien is op een aantal punten

Vrouwelijke zwarte zee-eend

aanvullend onderzoek gedaan, bijvoorbeeld naar een mogelijk belangenconflict tussen rustende zwarte zee-eenden en surfers rond een paar zandplaten voor de kust van Goeree. Ook is de relatie onderzocht tussen de schelpdiervisserij en foeragerende zwarte zee-eenden.

Dit zijn twee voorbeelden van een serie onderzoeken die aan het beheerplan Voordelta ten grondslag ligt. De sleutel tot succes zit hier in het betrekken van plaatselijke partijen bij de kennis- en informatieverwerving. Denk aan bijeenkomsten van partijen zoals natuurorganisaties, terreinbeheerders, vrijwilligers en gebruikers, die hun kennis op gebiedskaarten intekenen.

Het is dus van groot belang om de kennis en informatie die door de opstellers zelf verzameld is, te delen met de andere bij het proces betrokken partijen. Hiermee kan de informatie worden gecompleteerd en gevalideerd en draagvlak voor het beheerplan worden gecreëerd.

Het belang van kennis delen en de wijze waarop je dat doet kan aan de hand van een drietal voorbeelden uit de Voordelta worden geïllustreerd. Het gaat om het gezamenlijk (laten) uitvoeren van onderzoek, ofwel joint fact finding; het gezamenlijk uiteenrafelen van ogenschijnlijk tegengestelde belangen: de 'Paaskwestie'; en het bijeenbrengen van feitenmateriaal om maatwerk voor de maatregelen te leveren.

Joint fact finding: het IMARES-onderzoek

De Projectorganisatie Mainportontwikkeling Rotterdam (PMR), verantwoordelijk voor de aanleg van Maasvlakte 2, heeft opdracht gegeven aan IMARES om in samenwerking met onderzoeksbureau MarinX onderzoek te doen naar de inpassing van de visserij in de Voordelta. De onderzoeksvraag is gezamenlijk door PMR en de visserij- en natuurorganisaties geformuleerd. In het kader van het onderzoek heeft MarinX vissers geïnterviewd en hun logboekbestanden geanalyseerd. Eén en ander heeft er voor gezorgd dat het onderzoeksresultaat een breed draagvlak had. Dat werd nog versterkt door de instelling van een auditcommissie, waarvoor zowel de visserij als de natuurorganisaties een deskundige mochten voordragen. De door PMR benoemde voorzitter van de auditcommissie was prof. dr. Wim Wolft, emeritus hoogleraar marine biologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Alle relevante stukken zijn in de loop van het proces aan deze commissie voorgelegd.

Het onderzoek liet zien dat het uitsluiten van bepaalde vormen van intensieve visserij tot de noodzakelijke kwaliteitsverbetering zou leiden. Uitsluiting van andere vormen van visserij was dan ook niet nodig.

De objectieve inbreng van experts heeft het beheerplanproces zeker verder geholpen. Het geeft ook iedereen het gevoel dat er zorgvuldig gewerkt wordt, wat vervolgens weer resulteert in draagvlak. Soms leidt het ook tot een ander inzicht in de achtergrond van bepaalde maatregelen. Dat kan leiden tot heroverweging en varianten die breder worden geaccepteerd. Dit is precies het resultaat van het IMARES-onderzoek geweest.

De "Paaskwestie"

Soms kan extra onderzoek, waarin alle betrokkenen participeren, helderheid brengen over ogenschijnlijke tegenstellingen en voorkomen dat de gemoederen al te verhit raken.

Een voorbeeld daarvan is de commotie rond een mogelijk in te stellen rustgebied voor zwarte zee-eenden voor de kust van Schouwen-Duiveland en Goeree. Uit telgegevens was gebleken dat de zwarte zee-eend dit gebied tot diep in het voorjaar als winterrustgebied gebruikt. Daarom werd in het concept-beheerplan voorgesteld het gebied het hele jaar te sluiten.

Het gebied is echter ook populair bij windsurfers; het toeristenseizoen begint met Pasen. Surfers en recreatieondernemers protesteerden dan ook tegen de voorgestelde maatregel. Om de juiste gegevens boven water te krijgen zijn natuurorganisaties, surfers en ondernemers bij elkaar gezet in de zogenaamde "Brouwersdamsessies", bijeenkomsten in een strandpaviljoen aan de Brouwersdam. Bijeenkomsten op locatie dus. Bovendien zijn er rond Pasen extra tellingen van de zwarte zee-eend uitgevoerd. Op tweede paasdag 2007 is voor de betrokken partijen een excursie georganiseerd naar de vuurtoren van Goeree om het daadwerkelijke aantal eenden en surfers in ogenschouw te nemen.

Het resultaat: een verkleining van het betreffende rustgebied voor de zwarte zee-eend in het voorjaar, omdat de meeste vogels dan vertrokken zijn. Het seizoen voor de surfers kon per 1 april beginnen. Een voorbeeld van een compromis dat recht doet aan natuur en economie!

Windsurfers

Het belang van de feiten: vissers versus zeehonden

Hoe belangrijk het is om de feiten boven water te krijgen bleek uit een discussie over de doelstelling in het aanwijzingsbesluit over de populatie van Gewone Zeehonden. Het doel is een regiopopulatie van ongeveer 200 dieren die zich zelfstandig kan handhaven. Overigens is deze doelstelling het enige Natura 2000-hersteldoel in de Voordelta.

Rust is de belangrijkste factor in de groei van de zeehondenpopulatie. Maar hoe bereik je dat? Moesten schepen verboden worden om zich op minder dan één kilometer van de dieren te begeven? Of moest een afstand van 1.750 meter aangehouden worden? De bronnen spraken elkaar op dit punt tegen, maar één ding was wel duidelijk: hoe groter het rustgebied, hoe minder menselijke activiteit daar toegestaan kon worden.

Overigens is samen met de vissers een grondige analyse uitgevoerd. Daaruit bleek dat de visserij het bewuste gebied vooral in de periode na september wil exploiteren; dan hebben de zeehonden hun jongen al geworpen en gezoogd. Er was dus geen bezwaar om de twee betrokken visserijbedrijven het gebied in de herfst en de winter te laten gebruiken.

De analyse heeft de opstellers van het beheerplan geholpen bij de precieze identificatie van het segment waarop de beperkingen van toepassing zouden zijn. Uiteindelijk werd een verbod voor de boomkorvisserij boven de 221 kW (260 pk) afgekondigd. Het voordeel van deze "chirurgische" precisie was dat andere vormen van bodemberoerende visserij, zoals de garnalen- en

schelpdiervisserij gewoon konden doorgaan zonder dat de natuurdoelen in het gedrang kwamen. De borden- en fuikervisserij hadden zelfs helemaal geen effect op de doelen en konden dus worden vrijgesteld van de vergunningplicht.

De beperkende maatregelen zijn in een werkgroep nauwkeurig afgestemd met de vissersgemeenschap. En hoewel partijen het niet voor de volle 100 procent eens zijn geworden, was het zowel voor de vissers als voor het bevoegd gezag duidelijk waar de grenzen lagen.

Kennis is macht, kennis delen is kracht

Het Natura 2000-beheerplan Voordelta wordt regelmatig aangehaald als een voorbeeld waarbij partijen tot goede afspraken zijn gekomen over de noodzakelijke maatregelen ter realisering van de instandhoudingsdoelstellingen. Vanuit dit proces is dan ook de boodschap: deel de kennis, ga ook hierover de discussie aan, identificeer gezamenlijk leemtes in kennis, baseer je op feiten en bovenal wees eerlijk!

Verantwoording

Deze bijdrage wordt gevormd door bewerking van teksten uit de brochure Belangen beheren, Natura 2000 in de Voordelta, in 2009 uitgegeven door Rijkswaterstaat, Dienst Noordzee, project Mainport Ontwikkeling Rotterdam en DHV met bijdragen van Mariska Harte, Bas Hoogenboom, Ton IJlstra, Marlies Langbroek en Saskia Mulder. De gehele brochure is te downloaden via de link:

www.natura2000.nl/files/voordelta_belangen-beheren_8mb.pdf

Foto: Salko de Wolf

Gewone zeehond

Natura 2000 in Groningen: kans of beperking?

Fenneke van der Schuur, provincie Groningen

In Groningen liggen zeven Natura 2000-gebieden die, op één na, allemaal op de provinciegrens liggen en allemaal waterrijke gebieden zijn. Waterrijke gebieden trekken naast vogels ook industriële bedrijven en recreanten aan. Hoe gaat dat samen? Hoe breng je ecologie en economie in balans?

Zuidlaardermeer oost

Bij het Zuidlaardermeergebied bijvoorbeeld bestond bij veel inwoners, bedrijven, gemeenten en vooral bij de watersporters het beeld dat door Natura 2000 niets meer zou kunnen; alles zou op slot komen te zitten. Een horecagelegenheid die te koop was, zou volgens de verkoper onverkoopbaar zijn, het kampeerterrein zou niet kunnen worden uitgebreid, de gemeente zou geen nieuwe woonwijk meer kunnen plannen en een groot deel van het meer zou ontoegankelijk worden gemaakt voor watersporters, enz. enz. En dat allemaal voor die paar vreemde vogels die je toch nooit ziet. Bij het Zuidlaardermeer gaat het onder meer om roerdomp, porseleinhoen, rietzanger, smient en kolgans.

Bij alle beheerplannen voor in Groningen liggende gebieden, wordt zowel door de provincie als Rijkswaterstaat en de Dienst Landelijk Gebied de volgende aanpak gekozen. Er wordt een vliegende start gemaakt door te beginnen met het ecologische verhaal en er wordt naar gestreefd eerst alle ecologen van alle organisaties hierover op één lijn te brengen. Daardoor ontstaat een gezamenlijk doel en een gezamenlijk beeld, wat nodig is om dat doel te behalen. Het beheerplanproces, in de gebieden waar Groningen voortouwnemer is, wordt begeleid door deskundigen op ecologisch gebied die ook de taal van de betrokken burgers en de bedrijven spreken. Het proces verloopt daardoor vlot en er is

Kolganzen Foto: Hans Hut

Zuidlaardermeer, kol- en toendrarietganzen Foto: Gerrit Kiekebos

sneller draagvlak bij de betrokkenen. Van groot belang is dat het proces en de informatievoorziening transparant en voor iedereen te begrijpen zijn, waardoor mensen het belang inzien en zich loyaal opstellen.

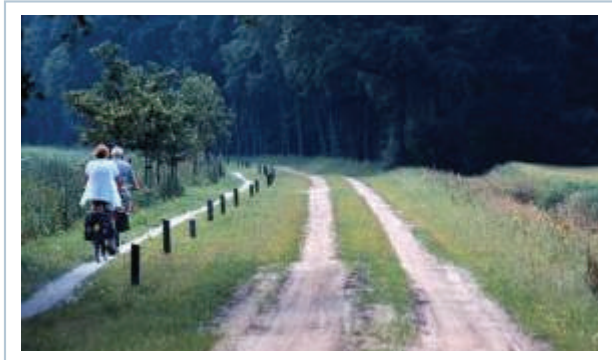
Bij het opstellen van het beheerplan Zuidlaardermeer werd bij de eerste gebiedsbijeenkomst erg lacherig gedaan over die paar vogels die ervoor zorgden dat zoveel activiteiten straks niet meer plaats zouden kunnen vinden. Bij de tweede gebiedsbijeenkomst was men vooral gericht op de gevolgen die de maatregelen uit het

beheerplan voor deze of gene kon hebben; dat bleek nogal mee te vallen. En bij de derde gebiedsbijeenkomst werd er al flink meegedacht over mogelijke oplossingen die zowel voor de Natura 2000-soorten als het eigen belang goed zouden kunnen uitpakken. Al met al werd het de betrokkenen steeds duidelijker dat Natura 2000 ook een meerwaarde kan hebben, met name voor wonen en recreatie. Nu maken de gemeenten en bijna alle recreatieondernemers reclame voor hun zaak met de toevoeging: gelegen in of nabij Natura 2000-gebied.

Opvliegende kleine zwanen Foto: Hans Hut

In september 2009 zijn in verband met de afspraak met de toenmalige minister van LNV de concept-beheerplannen voor het Zuidlaardermeergebied en het Lieftingsbroek (een bosgebiedje in het oosten van Groningen) opgeleverd. Hoewel de benodigde maatregelen voor een groot deel duidelijk waren, bleek in de jaren daarna dat het concretiseren van de maatregelen discussie oproep.

Lieftingsbroek

Bij Lieftingsbroek speelde de te hoge stikstofdepositie daarbij een belangrijke rol. Het is nu nog niet geheel duidelijk of de in de wijde omgeving liggende veebedrijven kunnen uitbreiden en hoe dat gelegaliseerd kan worden. Moet het concept-beheerplan daarop worden aangepast of is toch per geval een Natuurbeschermingswet-vergunning nodig?

Bij het Zuidlaardermeergebied was er vooral discussie over de noodzaak van rustgebieden voor de beschermde rietvogels, in het bijzonder voor de roerdomp. De watersporters waren bang dat grote delen van het meer ontoegankelijk voor hen zouden worden gemaakt. Volgens hen was het niet nodig om speciale rustige zones voor de roerdomp te creëren. Uiteindelijk is in samenspraak met het Groninger Landschap afgesproken dat het Groninger Landschap laat onderzoeken waar de meest gunstige leefgebieden voor de roerdomp liggen of zijn in te richten. Als daarvoor een uitvoeringsplan wordt opgesteld, zal in overleg met de watersporters en anderen van de gebiedsgroep, worden bekeken hoe het beste een verstoringsvrije zone kan worden gemaakt.

In beide gebieden is door het beheerplanproces bij de belanghebbenden, acceptatie voor de Natura 2000-doelen ontstaan en wil men zelfs actief meedenken over goede maatregelen. De uitdaging is om de in het gebied gecreëerde kansen met de voor de toekomst beperkte middelen goed te benutten, zodat de Natura 2000-natuurdoelen gehaald worden en andere belanghebbenden Natura 2000 ook ervaren als een kans in plaats van een beperking.

Kolgans

Smient

Slobeenden

Toendrarietgans

Rietzanger

Foto's: Gerrit Kiekebos

Roerdomp

Foto
Hans Hut

Natura 2000 in 2030

Natura 2000 en nieuwe & sociale media

Evert-Jan van Veen, communicatieadviseur Regiebureau Natura 2000

Nog niet eens zo lang geleden stond 'gaan struinen in de bossen' garant voor communicatieloze tijdsbesteding. Tegenwoordig kun je tijdens het recreëren telefoneren, sms'en, natuurfoto's op Facebook plaatsen en nog veel meer. De internettechnologie van vandaag biedt dan ook oneindig veel kansen om een buzz (online mond-tot-mondreclame) rondom Natura 2000 te creëren. En straks in 2030 zullen de profileringsmogelijkheden factor x zijn.

De afgelopen jaren heeft het Regiebureau Natura 2000 zich steeds meer toegespitst op internetgestuurde communicatie. Hieronder treft u een bloemlezing aan van de meest succesvolle initiatieven.

App

De Natura 2000-app is gemaakt door Alterra (Wageningen UR) in opdracht van het Ministerie van Economische zaken, Landbouw & Innovatie. De app maakt gebruik van een Layar die via de smartphone, informatie ontsluit over Natura 2000-gebieden die zich in de omgeving van de gebruiker bevinden. Dankzij augmented reality kan de gebruiker in het veld beschikken over informatie over het gebied: de begrenzing, een beschrijving en belangrijke plant- en diersoorten. De techniek wordt momenteel beperkt ingezet, maar biedt ook de mogelijkheid om de burger te betrekken bij het Natura 2000-beleid (crowdsourcing). De burger kan bijvoorbeeld zijn mening over een gebied geven of nieuwe waarnemingen melden en dit zelfs

ondersteunen met eigen beeldmateriaal dat ter plekke is genomen met de smartphone.

Op de website www.youtube.com vindt u een gebruikerstest (zoekterm 'layar Natura 2000').

U kunt de applicatie vinden op de website www.layar.com of scan onderstaande QR-code:

Android

Apple

Natura 2000 Layar app screenshot

Videoweblog Oostvaardersplassen

In opdracht van Staatsbosbeheer houdt ecooloog/fotograaf Ruben Smit sinds mei 2011 een jaar lang een videoblog bij over Natura 2000-gebied Oostvaardersplassen. Elke maand filmt hij de ontwikkelingen in dit natuurgebied tussen Lelystad en Almere. Onderwerpen als het moeras, grauwe ganzen en insecten komen aan bod. Alle videoweblogs zijn te vinden op de website <http://oostvaardersplasseninbeeld.wordpress.com>.

Ruben Smit

Online crowdsourcing

Het Regiebureau Natura 2000 is op zoek gegaan naar de toekomstige leiders voor het natuurbeleid. Daarvoor werd een competitie in drie rondes opgezet die openstond voor iedereen tussen de 16 en 25 jaar. Vijf potentiële winnaars presenteerden tijdens de slotmanifestatie op 13 december 2011 hun visie. Dit initiatief is een voorbeeld van individuele (online) crowdsourcing: het benutten van kennis, ideeën en creativiteit uit de samenleving om vraagstukken op te lossen. In deze casus zijn specifiek jongeren uitgedaagd om spannende, innovatieve en bruikbare visies te geven op het gebied van natuurbeheer, -beleid en -ontwikkeling.

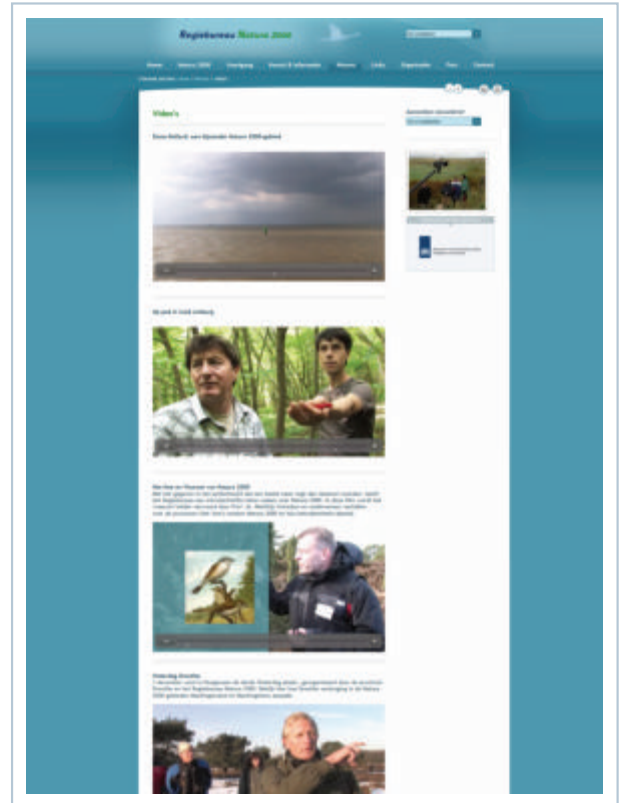
Twitteraccount @N2000NL

De hashtag Natura 2000 op Twitter levert uiteenlopende zoekresultaten op. Tweets zijn afkomstig van adepten van het eerste uur zoals terreinbeheerders en natuurorganisaties, maar ook critici als vissers, agrariërs en politici verkondigen hun mening. Het Regiebureau Natura 2000 heeft sinds de zomer van 2011 een eigen account: @N2000NL. Het doel is breed te informeren over de ruim 160 Natura 2000-gebieden en over ontwikkelingen in het beheerplanproces. Daartoe worden berichten uit de geschreven media gebruikt, getweet en ook eigen informatie gedeeld. Ondertussen heeft het Twitteraccount meer dan honderd volgers (november 2011).

You Tube-kanaal

Sinds eind 2010 heeft het Regiebureau Natura 2000 een eigen videokanaal op You Tube. Ondertussen hebben we zes films geüpload. De bijdragen variëren van een dertien minuten durende documentaire over het hoe en waarom van Natura 2000 tot een korte film over de waterdag, die we eerder organiseerden.

De films staan niet alleen op www.youtube.com maar ook op www.natura2000.nl.

Screenshot filmpagina Natura2000.nl

LinkedIn-groep Natura 2000 in Nederland

Sinds 2009 is er een Europese Natura 2000 LinkedIn-groep (Natura 2000 International) met ruim 650 leden (november 2011). In navolging hiervan startte het Regiebureau Natura 2000 in het voorjaar van 2011 de groep 'Natura 2000 in Nederland'. Ondertussen hebben bijna 200 professionals zich aangesloten bij deze besloten groep. Waar op Twitter vooral nieuws en mededelingen worden gecommuniceerd, is LinkedIn vooral bedoeld voor interactie tussen de groepsleden. Er worden gerichte vragen gesteld, om reacties gevraagd en discussies gestart.

Hoogwaterbescherming en Natura 2000 in 2030

Interview met Deltacommissaris Wim Kuijken

Evert-Jan van Veen, Regiebureau Natura 2000

Het Deltaplan heeft als doel ons land nu en in de toekomst te beschermen tegen hoog water en de zoetwatervoorziening op orde te houden. Daarbij spelen veel aspecten een rol, zowel op het gebied van leefomgeving en economie als op het vlak van landbouw, recreatie en ...natuur. Deltacommissaris Wim Kuijken gaat in op aspecten van de relatie tussen waterveiligheid en Natura 2000.

Foto: Frank van Beek

Wim Kuijken

Het Deltaprogramma is gericht op hoogwaterbescherming. De vraag rijst dan of vergroting van de waterveiligheid en tegengaan van de achteruitgang van de biodiversiteit elkaar kunnen versterken. "Ik zie perspectief", bevestigt Kuijken. "Maar dan moeten beide stromingen wel bereid zijn innovatief te denken en elkaar tegemoet komen. Hiervoor is het nodig dat ze bereid zijn zich in te leven in de belangen van de ander en samen te zoeken naar oplossingen. Tegen 2030 zijn er hopelijk flexibele regels die combinaties van maatregelen tussen waterveiligheid en Natura 2000 mogelijk maken, gericht op dynamiek."

“

Flexibele regels voor maatregelen waterveiligheid én Natura 2000

”

Wim Kuijken

Tegengaan verdroging

In het Deltaprogramma staan maatregelen om verdroging en verzilting tegen te gaan. Hier zit overlap met Natura 2000-doelstellingen omdat bepaalde habitattypen om vernatting vragen. Ook de agrarische sector heeft last van deze verdroging en verzilting. De vraag is dan ook hoe we kunnen zorgen voor voldoende zoetwater op de juiste plek, op het juiste moment en van de juiste kwaliteit. Kuijken herkent en erkent het probleem:

Foto: Rita van Biesbergen

Zwin en Kievittepolder

"Het droge voorjaar van 2011 onderstreept nog eens dat het huidige zoetwaterbeleid tegen zijn grenzen aanloopt. Er zijn veel functies die afhankelijk zijn van zoetwater. Voor de korte termijn onderzoekt het Deltaprogramma Zoetwater maatregelen om de flexibiliteit van het watersysteem te vergroten. Hierbij kan gedacht worden aan het extra vasthouden van zoetwater in het winterhalfjaar, gebruik maken van extra aanvoerroutes en optimalisatie van watergebruik. Voor de lange termijn richt het programma zich op een flexibeler en efficiënter watersysteem voor verschillende functies, zoals de natuur, en op efficiënter watergebruik."

Meerwaarde waterveiligheidsmaatregelen

Een actueel onderwerp in 2011 is ontpoldering. Denk aan de discussie om de Hedwigepolder in Zeeland onder water te laten lopen. Dit ter compensatie voor de verdieping van Natura 2000-gebied Westerschelde. Op de vraag of dit soort issues ook in 2030 een rol zullen spelen, antwoordt Kuijken: "We leven in een klein land; een prachtige delta met vele belangen en invalshoeken. Vanwege de geringe omvang zullen we altijd moeten blijven bezien welke belangen tegen elkaar moeten worden afgewogen en op welke manier ze kunnen

samengaan". Wat betreft de veiligheids- en zoetwaterdoelen stelt hij in het Deltaprogramma voor om actief te zoeken naar een koppeling tussen ambities van Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten. En ook van maatschappelijke organisaties en bedrijven op andere beleids-terreinen, zoals economie, natuur en ruimte. "Dat is een voorwaarde om tijdig de noodzakelijke ruimtelijke maatregelen te nemen", beweert Kuijken stellig. "Op deze manier kunnen slimme combinaties worden gezocht, waarbij werk met werk wordt gemaakt. Natuurlijke waterveiligheidsmaatregelen kunnen kosten-effectief zijn en meerwaarde opleveren. Dit blijkt uit het onderzoek van de wetenschappelijke adviesraad van Ecoshape. Ze zullen in het Deltaprogramma daar waar mogelijk worden uitgewerkt. Als het haalbaar en doelmatig is, voeren de waterbeheerders ze uit."

Persoonlijke natuurbeleving van Wim Kuijken

"Voor mij is de ultieme manier van natuurbeleving heel breed. Ik houd van de bergen maar ook van de zee en van het groen op de Hoge Veluwe. En dan fietsen, wandelen of gewoon stilzitten en genieten."

Hoge Veluwe Foto: Marianne de Wit

Natura 2000 2.0: meer mens, minder ecologie

Interview met Triple E- oprichter Tom Bade

Evert-Jan van Veen, Regiebureau Natura 2000

Milieu-geograaf Tom Bade is eigenaar van Triple E, een kenniscentrum gericht op het raakvlak van natuur en economie. Hij voorziet richting 2030 een andere vorm van natuurbeleving en -beheer. Tegengaan van biodiversiteitsverlies - en liefst versterken van biodiversiteit - is daarbij absoluut nodig. De dynamiek van de huidige natuur is leidend voor Bade en dus niet het in ere herstellen van de historische situatie. De uitdaging ziet hij vooral in de maatschappelijke positionering van Natura 2000. "Mensen moeten natuurgebieden zien als driesterrenlocaties waarvan je optimaal geniet, die je mede beheert én waaraan je meebetaalt voor het onderhoud."

Tom Bade

Een dynamisch concept

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) die in de jaren tachtig van de twintigste eeuw is ontstaan, was een dynamisch concept. Gericht op procesnatuur met scheiding van de landbouw en met als doel flexibele natuur te realiseren. "Maar het tegengestelde gebeurde", betoogt Bade. "Er werd gekozen voor 'plaatjesnatuur' gebaseerd op het landschap van 1900. Ik wil benadrukken dat de natuur in 2030 in mijn ogen op geen enkele manier moet lijken op die van vervlogen tijden. Voor een baan in de toekomst wil je toch ook niet de arbeidsvoorwaarden van begin twintigste eeuw!". Bade vervolgt: "In Nederland wordt er ook teveel naar zekerheden gezocht. Ecologen, beleidsmakers en burgers zijn echte zekerheidszoekers en dat is jammer. Eigen verantwoordelijkheid van mensen heeft plaatsgemaakt voor anderen aansprakelijk stellen, ook als het gaat om de natuur." Bade pleit er dan ook voor weer terug te gaan naar de kern van de EHS: een dynamisch systeem. Ook voor Natura 2000 betekent dat flexibeler zijn in de grondaankopen en het aanhaken bij maatschappelijke ontwikkelingen.

“ Voor een baan in de toekomst wil je toch ook niet de arbeidsvoorwaarden van begin twintigste eeuw!

Tom Bade

Europees kwaliteitskeurmerk

Natura 2000 moet volgens Bade warmer 'in de markt' worden gezet en niet zo ecologisch-juridisch als nu. "In 2030 hebben we dan ook Natura 2.0-gebieden die een Europees kwaliteitskeurmerk mogen voeren. Toegankelijke, mensgerichte gebieden met drie 'Michelinsterren' en ook zo gepromoot. We weten tegen die tijd ook wat we hebben geleerd van de implementatie van Natura 2000 in de jaren 2008 tot en met 2012. Met als motivatie dat het de volgende keer beter kan." Over de toegevoegde waarde van biodiversiteit sec is Bade terughoudend. "Biodiversiteit is slechts een technisch concept, dat moet je als deskundigen gewoon regelen. Immers, voor de meeste mensen draait het in de natuur om de verwondering over het alledaagse. Denk aan mooie zonsondergang, een veld met bloemen en een zwerm spreuwen."

Kloof tussen ecologen en burgers

Uit eigen ervaring weet Bade dat het frustrerend is om te genieten van natuurelementen en vervolgens van ecologen te horen dat deze natuur niet voldoet. "Veel van wat ik mooi vind en wat ecologisch echt wel verantwoord is, sluit niet meer aan bij het beleid van natuurbeheerders. Ik durf te beweren dat ook het draagvlak onder burgers onder druk staat, bijvoorbeeld bij rigoureuze bomenkap. Je moet wel heel goed onderlegd zijn om in te zien dat op die plekken straks nieuwe, betere natuur verrijst. Lokaal komen steeds meer groepen gelijkgestemden in opstand tegen natuurbeheerders." Bade pleit ervoor dat in 2030 flexibeler wordt omgegaan met de natuur om het draagvlak te behouden onder burgers. Natuurontwikkeling en -beheer moeten in zijn ogen democratischer worden door meer co-creatie van overheden, terreinbeheerders en burgers.

Betaalbaar natuurbeheer

Stokpaardje van Bade is de economische waarde van de 'groene infrastructuur'. Niet alleen de recreatiesector, maar ook de detailhandel en makelaars profiteren direct van natuurgebieden. "Het vreemde is dat van dit verdiende geld niets teruggaat naar natuurbeheer", stelt Bade. "Je moet daarvoor niet alleen afhankelijk willen zijn van de overheid, nu niet en in 2030 ook niet." Hij geeft aan dat er een onomkeerbare trend gaande is. "Het beheer van natuur loopt in de miljarden en dat is maatschappelijk moeilijk te verkopen. In de economische sector moet je na een startsubsidie van de overheid toch ook je eigen broek ophouden?"

Bade's ideaalbeeld is dat in 2030 de natuur niet meer wordt gefinancierd door de overheid, maar door de bestedingen in en om natuurgebieden. Triple E heeft als oplossing verschillende alternatieve financieringsvormen uitgewerkt die toekomstbestendig lijken. De landschapsveiling biedt particulieren en bedrijven de mogelijkheid om het beheer en onderhoud van natuur te 'kopen' (lees: adopteren). Doordat er wel gebruiksrecht (genieten en beschermen) aan vastzit, is er sprake van een economische transactie. De tweede vorm heet landschapsbenzine waarbij twee eurocent per liter 'belasting' wordt geheven op die plaatsen waarbij automobilisten tijdens het tanken en rusten uitzicht hebben op natuurgebieden. Tot slot het systeem van vouchers waarbij mensen elkaar stukjes beschermde natuur cadeau kunnen doen. Het draagvlak voor natuur onder mensen is er nog steeds, dat wijzen bestedingen uit.

Persoonlijke natuurbeleving van Tom Bade

"Natuur staat voor mij synoniem aan spanning zoeken. Ik ga graag in Canada alleen de natuur in. Ik ken geen angst; ben zelfs een keer een beer tegengekomen. Met mijn hond loop ik in Nederland ook graag 's nachts door het bos. De meeste mensen vinden het eng om vanaf het veld het zwarte gat van een bos in te lopen, ik vind dat mooi. Ontspanning dus door voor verrassingen komen te staan. Ik ben niet van de 'plaatjesnatuur' en vind het dus niet erg dat de natuur ieder jaar weer anders is."

Foto: Remko van Rosmalen

Natuur als medicijn tegen stress

Interview met filosofe Joke Hermsen, schrijfster en filosofe

Evert-Jan van Veen, Regiebureau Natura 2000

Joke Hermsen is filosofe en natuurliefhebber. In dit artikel maakt ze zich sterk voor meer stiltegebieden in de natuur. Bovendien houdt ze een pleidooi voor de oprichting van een nationale denktank ten behoeve van een 'humane samenleving'. Een platform met daarin vertegenwoordigers van natuurorganisaties, de zorgsector, het onderwijs en culturele instellingen, en gefaciliteerd door de overheid. De volksziekte 'stress' zou daarmee van de eerste positie moeten worden gestoten. Een interview over onthaasting in brede zin en de rol die natuurontwikkeling daarin kan spelen.

Foto: Martine Sprangers

Joke Hermsen

Autonome natuurontwikkeling

Vaak steekt de discussie de kop op of we de natuur de tijd moeten gunnen om zich autonoom te ontwikkelen of dat we juist moeten ingrijpen in het beheer om Natura 2000-doelen te behalen. "Mijn gevoel is dubbel", zegt Hermsen. "Ik word af en toe wel moe van te zichtbare ingrepen in de natuur. Overall staan paaltjes en informatieborden. En we investeren eerst heel veel geld om wateren recht te laten lopen en vervolgens laten we ze weer meanderen. Zijn dat nu werkelijk urgentiepunten? Ik dacht het niet." Waar ze wel voor pleit, is diversiteit. "Als we de natuur alleen maar zijn gang laten gaan, komen er soorten bovendien die andere verdrukken. Dat willen we niet bij de mens, bij wie het recht van de sterkste godzijdank niet meer geldt. Deze democratie moeten we in de

natuur ook willen nastreven. We zijn allang niet meer in een natuurlijke omgeving als een oerbos. We moeten er ook niet meer van uitgaan dat zo iets zou kunnen ontstaan in zo'n verstedelijkt land. Waarom dan niet wat sturen ten behoeve van de biodiversiteit? Maar we moeten er weer niet in doorslaan."

Tijdig onthaasten

De vraag is of wij Nederlanders in 2030 meer de tijd nemen om te genieten van het groen om ons heen. "Ik zie gelukkig nu al een ommekeer", pareert Hermsen optimistisch. "Kijk naar mijn boek 'Stil de tijd', een bundel essays over bewustzijn van tijd. Dit is met ruim 40.000 verkochte exemplaren een bestseller geworden. Iedereen herkent de problematiek van tijdsdruk en tijdstress, en voelt dat de maat vol is. Stress dreigt volksziekte nummer één te worden. Denk aan burn-outs, slapeloosheid en depressiviteit. Het bewustzijn over onthaasting zie je nu bijvoorbeeld terug in het succes van natuurvakanties en retraiteoorden. Terwijl tien jaar geleden de doe-vakanties nog populair waren." Hierdoor ontstaat ruimte om tot reflectie te komen, aandacht te geven aan wezenlijke vragen. "Voor bezinning en reflectie zijn rust en ontspanning nodig, bijvoorbeeld door te wandelen in de natuur. Ik heb een deel van de pelgrimsroute naar Santiago de Compostella gelopen en dit had een overeenkomstig effect als mijmeren, mediteren of uit het raam staren."

“

In *Stil de tijd* heb ik geprobeerd het 'dubbele gezicht' van de tijd voor een moderne lezer aanschouwelijk te maken. Dit is de enige manier om onszelf te bevrijden van de gekte van de tijdverspilling en het 'tijd is geld'-principe, maar wellicht ook om de vervreemding van de mens ten opzichte van zichzelf een halt toe te roepen.

”

Uit: *Windstilte van de ziel*

Meer stiltegebieden

De dynamische natuur van wadden, kust, levend rivierenlandschap; het agrarisch cultuurlandschap; een parkachtige inrichting. De vraag of bepaalde soorten natuur beter bijdragen aan de onthaasting van de mens, is volgens Hermsen geheel persoonlijk. "Er zijn mensen die graag buiten willen recreëren, samen met anderen. Bijvoorbeeld in de stadsparken in Amsterdam. Anderen, zoals ik, willen graag de natuur in om rust en stilte te ervaren." Voor het beleven van de innerlijke tijd vindt ze het type landschap dus minder belangrijk dan de al dan niet aanwezige rust. "In Drenthe bijvoorbeeld is het moeilijk een plek te vinden waar geen geruis van snelwegen hoorbaar is. Daar ben ik erg gevoelig voor." Aansluitend hierop pleit Hermsen ervoor om naast de bestaande natuurgebieden meer stiltegebieden aan te wijzen en deze vaker samen te laten vallen. Ze trekt daarvoor een opvallende vergelijking. "Het wild is in Nederland verwender geraakt dan de mens. Dieren hebben nog diverse stiltegebieden; de mens heeft er geeneen meer. Dit terwijl de mens het op dit moment meer nodig heeft!" Hermsen houdt het niet bij filosoferen over stilte alleen: "Ik geef veel lezingen aan ambtelijke organisaties en het bedrijfsleven, en zit in de adviesraad voor de jaarlijkse Dag van de stilte. Natuurorganisaties zouden hand-in-hand moeten gaan met dit initiatief. De natuurervaring wordt namelijk veel intenser waardoor het onthaasten en ontstressen makkelijker plaatsvindt."

Natuur beste medicijn

Hermsen is ervan overtuigd dat we natuur nodig hebben om mentaal gezond te blijven. De mens is niet alleen vervreemd geraakt van de natuur, maar ook van zichzelf. "Wandelen in de natuur is heilzaam voor de ziel en bovendien helemaal gratis. Op langere termijn is dit ongetwijfeld heilzamer dan ons medicijngebruik. Een pilletje bestrijdt het probleem ook niet bij de wortel, zijnde onrust en overstresstheid." Ze vervolgt stellig: "Als we voortdurend gaan beknibben op onze natuur zal de mens steeds meer uit evenwicht geraken. De kosten daarvoor, vooral de geestelijke gezondheidszorg, zullen nog meer de pan uitrijzen. Het Nederlandse volk is niet dom, alleen is er iemand nodig met een visie en verhaal om dit voor het voetlicht te brengen. Dat is wat nodig is." Ze houdt bijvoorbeeld regelmatig lezingen bij gezondheidsorganisaties en krijgt dan het voltallige personeel

mee, met uitzondering van het topmanagement. "Zij kijken alleen naar winst- en verliescijfers en zien patiënten dus als nummers. Bovendien hebben ze allerlei deals gesloten met de farmaceutische industrie."

Ze ziet nu echter al marginale verschijnselen die samen op een mentaliteitsverandering duiden. "Duurzaamheid dringt ook steeds meer door; dat is een ontwikkeling die niet meer te stoppen is. De overheid moet deze stroming stimuleren, bijvoorbeeld door juist niet-duurzame producten te belasten. Een soort 'straf'-tax. Het zal ook wel moeten, want we vervuilen de aarde en onszelf."

“ Er heerst bepaald geen lentegevoel in de toekomstscenario's: de winter mag nog niet aangebroken zijn, maar dat wij ons in een nieuw herfsttij bevinden, zullen weinigen nog maar ontkennen.

Uit: Stil de tijd

Menselijkere samenleving

Het Natura 2000-symposium grijpt ze aan om te pleiten voor een nieuw initiatief. "De zorgsector, natuurorganisaties, cultuurinstellingen, onderwijs, stilteorganisaties en aanverwante verenigingen zouden hun handen ineen moeten slaan om te zorgen dat stress niet langer volksziekte nummer één is." Maar het gaat haar niet alleen maar om duurzamer leven, natuur beleven en ontstressen. "Want het ontsluiten van het innerlijke, inspireert ook ons vermogen tot ethisch handelen. De verruwing en geringe empathie richting anderen heeft te maken met stress en het overbelaste brein. Plato en Aristoteles spreken al over het feit dat het willen verplaatsen in anderen alleen kan als je geest tot rust is gekomen. Het gaat om het evenwicht."

“ De wereldwijde economische crisis en de dreigende klimaatcrisis geven juist nu aanleiding om de tijd te bevrijden van de economische dwangbuis waar we hem eigenhandig in hebben gestopt. Het is kortom tijd om ook rust, nietsdoen, verveling én bezinning weer op de politieke agenda te zetten, omdat zonder deze voorwaarden voor reflectie het democratisch gehalte van een samenleving eigenlijk niet gewaarborgd kan worden.

Uit: Stil de tijd

Persoonlijke natuurbeleving van Joke Hermsen

'De natuur heeft een zeer belangrijke functie; het helpt mij tot rust te komen. De stilte van de natuur is voor mij een voorwaarde voor creativiteit. Niet voor niets schrijf ik veel van mijn boeken ergens diep weggestopt op het platteland. In een huis waarbij de natuur onder handbereik ligt en waar geen internet en televisie is. In Nederland ga ik meestal naar het Drents-Friese Wold in Drenthe. Hier begint het hele proces van ontstressen. De

eerste paar dagen merk ik dat ik echt moet wennen aan het niet meer bereikbaar en online zijn. Eerst loop ik nog enigszins verward rond maar na een paar dagen daalt die rust en stilte in. Mijn inspiratie begint op te borrelen; ik krijg weer nieuwe ideeën en inzichten. Ik ben geen Nordic-walker maar ga lekker kuieren. Ik loop dan uren door velden en door bossen en ga hier en daar graag even zitten kijken.'

“

Terwijl je voeten meer greep op het pad krijgen, vliegen je gedachten steeds verder van je vandaan. Wat overblijft zijn vage sensaties van licht, lucht en aarde, en vluchtige mijmeringen over de route ... totdat ook die verdwijnen en het net lijkt alsof je een tijdje volstrekt gedachteloos bent geweest. En dat werkt louterend. Ik voel me op dit moment althans een stuk lichter dan vanochtend bij de eerste kilometers. Wandelen is een vorm van luchten van de ziel.

”

Uit: Windstilte van de ziel

Drents-Friese Wold en Leggelderveld Foto: Catrien Scholten

'NATUURtalent gezocht'

Jannemarie de Jonge, Wing

Het Regiebureau Natura 2000 schreef onder de titel 'NATUURtalent gezocht' een prijsvraag uit voor jongeren tussen de 16 en 25 jaar. Welke visie hebben zij op natuur in Nederland in 2030 en hoe kan dat wensbeeld gerealiseerd worden? Speciale aandacht werd gevraagd voor de relatie tussen economie en ecologie en hoe we de natuur in 2030 kunnen betalen.

Na twee voorronden bleven vijf finalisten over die hun visie hebben gepresenteerd op de slotmanifestatie van het Regiebureau Natura 2000. Wie er gewonnen heeft kunt u vinden op de website www.natura2000.nl. Hieronder een korte impressie van de visies van de vijf finalisten.

Robert Jongerius en Marijn Struik

Groene stations verkleinen de afstand tussen mens en natuur

"Green framework" noemen Jongerius en Struik hun visie, waarbij zij voorstellen om natuur te koppelen aan het netwerk van snelwegen, spoorwegen en hoogspanningsmasten. De ruimte rond infrastructuur slibt steeds meer dicht. In 2030

is het 'no-mans land' langs en onder deze lijnen omgevormd tot aantrekkelijke, toegankelijke zones. Natuur gaat hier samen met recreatie, educatie en urban farming. Bus-, trein- en tankstations zijn groene overstap- en ontmoetingspunten. Het Framework komt tot stand door publiek-private samenwerking. Bij publieke aanleg en verbreding van infrastructuur worden natuurdoelen meegenomen. Bedrijven en particulieren investeren in inrichting en beheer van deze zichtlocaties; voor hun imago en om ervan te genieten.

“ Natuur komt dichtbij mensen als we het netwerk van snelwegen, treinsporen en hoogspannings-lijnen omvormen tot groene zones. ”

Robert Jongerius en Marijn Struik

Ontwerp 'Green station Naardermeer'

Robin Kraaij

De kracht van vele handen

In 2030 bedankt de minister-president de burgers voor hun bijdrage aan het succes van Natura 2000 in Nederland. Tal van innovatieve concepten zijn in praktijk gebracht. Zo vormen particuliere tuinen met de Ecopracht© methode nu al vele hectaren *stepping stones* voor plant- en diersoorten in stedelijk gebied. Vrijwilligers en schoolklassen beheren onder leiding van stadsecologen tijdelijke stadsnatuur. De inmiddels totaal biologische

landbouw wordt verrijkt door natuurbemiddelaars die met de boeren en een passende beloningsstructuur de natuurwaarde van het platteland verhogen. Natuurgebieden worden groot en deels beheerd door particulieren die een jaar natuurrecreatie inruilen voor één dagdeel natuuronderhoud. Hierdoor is Natura 2000 al in 2020 voltooid!

Een voorbeeld van innovatie in 2030 zegt wellicht het meest: Door één keer per twee weken in enkele verlaten mergelgroeven off-roadwedstrijden te organiseren voor betalende auto- en motorhobbyisten, zijn verdwenen pioniersmilieus weer in ere hersteld, waardoor de populaties van de zeldzame vroedmeesterpad en geelbuikvuurpad verviervoudigd zijn. Nederland geeft met al deze successen een visitekaartje af in Europa.

“ Met innovatief natuurbeheer en met elkaar de handen uit de mouwen te steken, zijn we in staat gebleken om Natura 2000 tegen lage kosten te realiseren.

Robin Kraaij

Jonas van Duijvenbode

NaIS, weet wat je ziet in 2030

Sleutelement in natuurbeleving in 2030 is het Natuur Informatie Systeem. Deze mobiele, digitale bibliotheek geeft informatie over de bijzonderheden van de natuur in stad en landschap. Die kennis wakkert de waardering voor natuur aan. Voor bedrijven is het NaIS interessant voor hun naamsbekendheid. Zij profileren zich graag met aandacht voor natuur en betalen voor virtuele vermelding.

Het systeem bevordert sterk de betrokkenheid van burgers bij natuurbeheer. Ze leveren zelf kennis aan voor het systeem en plaatsen informatie over hun bijdragen aan natuurgebieden. Daarmee krijgen burgers de erkenning die ze verdienen.

“ Een landelijk mobiel informatiesysteem over natuur zorgt voor een rijkere beleving van de omgeving.

Jonas van Duijvenbode

Judith Westveer

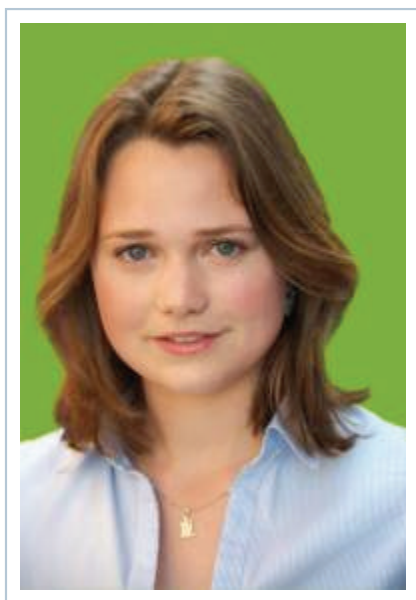
Samenleven met de natuur

Natuur heeft een imagoprobleem dat bij de kern moet worden aangepakt. We starten een campagne 'samen leven met de natuur'. TV en internet geven in vijf promofilmmpjes een eenvoudige, eerlijke boodschap over de waarde van natuur. Waarde voor economie, ecologie, recreatie, Europa en voor ieder mens. Natuur is een lust en geen last. Er

ontstaat draagvlak voor een wettelijke regeling om een bepaald percentage grond van iedere gemeente, provincie en land voor natuur te bestemmen. Kosten en baten van natuur worden verrekend in een reële prijs van producten. Jongeren tussen 15 en 18 jaar betalen in natura, via een verplichting om een maand in de natuur te werken. Als we in 2030 nog over natuur willen praten, moet bij iedereen zo snel mogelijk het besef komen dat de mens niet zonder natuur kan. Daarna kunnen we het over de invulling van natuurgebieden gaan hebben. De Europese burger leeft in 2030 in een natuurlijke en gezonde omgeving en is daarmee de grote winnaar.

“ Niet meer blindstaren op de kleine modderkruiper of het bonte zandogje, maar werken aan bewustwording, waardering en betrokkenheid. ”

Judith Westveer

Ilse van Rijsingen

De kracht van verweving

De kracht van verweving is erop gericht het landschap te benaderen als geheel. Dat betekent geen aparte hokjes voor verschillende functies,

maar een aantrekkelijk landschap in de ogen van de bevolking waarin de functies ontspanning, beleving, biodiversiteit, gezond voedsel en veiligheid verweven zijn. Nieuwe flora en fauna doen hun intrede als we waterberging maken voor klimaatverandering, als we biodiversiteit meenemen in landbouwproductie of als mensen de natuur dichtbij huis direct beleven en gebruiken. Lokale ondernemers zorgen op innovatieve manieren voor beheer van gebieden en werken aan bewustwording. Mensen ervaren de meerwaarde van 'hun' natuur en vinden het logisch dat hiervoor uit algemene middelen wordt betaald, omdat het ten voordele is van iedereen.

“ In 2030 is natuur meer dan biodiversiteit. Het gaat ook om een evenwichtig platteland, een schoon milieu, recreatie en educatie. ”

Ilse van Rijsingen

'Alles sal reg kom as ons almal ons plig doen', LTO Nederland gaat ervan uit dat het zo ook zal gaan met Natura 2000. De idee die achter de uitdrukking schuil gaat is treffend. Ze drukt vertrouwen uit, alles komt goed, maar niet vanzelf. Daarvoor moeten wel de handen uit de mouwen worden gestoken.

Een terugblik op Natura 2000 geeft een dubbel gevoel. We herinneren ons eind negentiger jaren tot 2006. Het Rijk zag destijds de implementatie vooral als een juridische aangelegenheid zonder veel extra gevolgen. Immers, Nederland zou door bestemmingsplannen en milieuvergunningen de natuurgebieden al afdoende hebben beschermd. Veehouderijbedrijven die wilden uitbreiden zouden geen extra hinder ondervinden. Juristen en vertegenwoordigers van ondernemersorganisaties uitten hun twijfels en al snel bleek dat Europa Nederland dwong de richtlijnen beter te implementeren. Langzamerhand werden de consequenties duidelijk. De Natuurbeschermingswet werd aangevuld met bepalingen voor de Natura 2000-gebieden. De ene na de andere vergunning voor veehouderij-bedrijven sneuvelde bij de Raad van State. Met meer ammoniak in de lucht dan goed is voor Natura 2000-gebieden mocht er geen individueel bedrijf meer uitbreiden. In de praktijk betekende dit, dat de vergunningverlening nagenoeg tot stilstand kwam. Meer dan de helft van de veehouderijbedrijven stond 'op slot'. Dat leidde ook maatschappelijk tot minder draagvlak voor Natura 2000 en een zeer kritische Tweede Kamer.

Achtereenvolgende pogingen om met toetsingskaders en dergelijke het 'slot' te ontgrendelen, mislukten. Tot in 2009 de programmatische aanpak werd uitgevonden en in de Crisis- en Herstelwet werd opgenomen. Dat was het startsein voor een

hele reeks onderzoeken en afwegingen van maatregelen die met elkaar ervoor kunnen zorgen dat bedrijven weer kunnen uitbreiden en de Natura 2000 gebieden worden beschermd. En nu staan we dan vlak voor het moment dat de PAS echt klaar is.

Uiteraard moet er nog onderhandeld worden, maar positief is dat er tussen Rijk, ondernemersorganisaties en TBO's geen discussie meer is over de richting. De PAS wordt door alle partijen gezien als een geschikt instrument om de doelstellingen van Natura 2000 te realiseren en ruimte aan ontwikkelingen te geven.

Voor de veehouderij betekent het dat we nog beter ons best moeten doen om de ammoniakemissies te verlagen. Dat vraagt de komende jaren een forse inspanning van bedrijven. In ruil daarvoor krijgen we op bedrijfsniveau ontwikkelruimte. Een faire deal.

In de komende maanden moet blijken of de vergunningverlening aan veehouderijbedrijven van de grond komt en houdbaar blijkt voor de Raad van State. Daar gaat het in feite echt om. Dat is niet alleen belangrijk voor de boeren zelf. Door de sterke juridificering is het draagvlak voor natuur, en Natura 2000 in het bijzonder, sterk afgenomen. En niet alleen bij boeren. Een werkende PAS kan het begin zijn voor het herstel van het draagvlak voor de natuur.

"Huizenprijzen rondom Natura 2000 gebieden zijn alweer gestegen" kopt de Nieuwkoopse Courant op de eerste lentedag in 2030. De regionale Kamer van Koophandel heeft becijferd wat de komst van de otter heeft bijgedragen aan de belangrijkste economische pijler van de gemeente Nieuwkoop: het toerisme. Het bedrijventerrein Noordse Buurt is genomineerd voor de beste vestigingsplaats van Nederland en heeft de Noordse woelmuis geadopteerd als icoon van zijn maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Dat zag er in 2011 wel anders uit. Er was slechts een handvol Natura 2000-gebieden in Nederland aangewezen en beheerplannen waren er niet. Op de ranglijst van milieuprestaties van Europese landen bungelde Nederland hopeloos onderaan. De vieze man van Europa. De Ecologische Hoofdstructuur die broodnodig is voor het functioneren van de Natura 2000-gebieden, werd gesloopt. Boeren konden niet uitbreiden omdat de natuur er zo beroerd voor stond. Omdat er niet werd geïnvesteerd in de verbetering van de natuur, mochten de boeren niet intensiveren. Catch 22. Om deze vicieuze cirkel voor stikstof te doorbreken werd als oplossing een enorm gecompliceerde en spannende 'PAS' ontworpen. Zo spannend dat spellengigant Jumbo er een kansspel van heeft gemaakt.

En toch kwam eind 2011 de ommekeer. Premier Rutte maakte in Europa furore met motto's als 'afpraak is afspraak' en 'regels zijn regels'. Okay, die waren bedoeld voor de 'Euroarena' maar de Europese Commissie is ook niet gek en paste ze ook op andere regels toe. De Europese Commissie eiste dat de gebieden nu eindelijk zouden worden aangewezen, anders zou er een ingebrekestelling volgen. Tenslotte bleek uit onderzoek dat in veruit de meeste gevallen het stikstofprobleem goed op te lossen was. Deze twee zaken gaven het broodnodige duwtje.

Met het aanwijzen van de gebieden werd de eindeloze discussie over de doelen in één klap beëindigd en werd de energie van alle betrokkenen gestuurd naar de vraag hoe de doelen het best bereikt konden worden. Wat bleek? Er kwam zo veel creativiteit en kennis los dat de doelen veel sneller en makkelijker behaald werden dan menigeen durfde te hopen. 'Vol gas onderweg naar de doelen' werd het devies. Een leuke bijkomstigheid was dat de groene jongens en meisjes daardoor ook eindelijk eens de voet van de rem konden halen. Immers, in een situatie 'semper crescendo' konden zij makkelijker schadelijke ingrepen toestaan.

Foto: Dagmar Heidinga

Nieuwkoopse Plassen & De Haeck

Ook in de Nieuwkoopse situatie bleek stikstof een overkomelijk probleem en gooiden de boeren na de aanwijzing het roer om onder het motto: 'if you can't beat it join it' en pakten een belangrijke en constructieve rol in de realisatie van de natte as. Achteraf een goede keuze, want na de volledige liberalisatie van de landbouwmarkt lag de toekomst in deze verstedelijkte regio toch in de verbrede landbouw. Ook de gemeente telde haar zegeningen in de vorm van de opbrengst van de onroerende zaakbelasting en zag de Nieuwkoopse Plassen als de nieuwe cash cow waarin je beter kunt investeren dan de kwaliteiten te versjteren.

Tsja, wat er allemaal niet kan onder het vaandel van 'afpraak is afspraak'.

Foto: Saxifraga - Jan Nijendijk

Otter

Natura 2000: geen last maar een lust

Natura 2000 in 2030- het toekomstbeeld van De12Landschappen

Berry Lucas, De12Landschappen

de12Landschappen

We prijzen ons gelukkig dat de Europese Unie ooit de keuze heeft gemaakt om de bescherming van de meest unieke Europese natuur in concrete afspraken neer te leggen. Vooral nu we als natuurbeschermers ervaren dat het fundament voor het behoud van flora en fauna en natuurlijke landschappen dat in Nederland was gelegd, toch niet zo stevig was als we ooit dachten.

Beleidsmakers van nu neigen ertoe om het natuurbeleid te beperken tot dat wat Brussel voorschrijft. De rijkdom aan flora en fauna, natuurlijke biotopen en cultuurlandschappen buiten Natura 2000 is blijkbaar niet meer van nationaal belang. Inspanningen om de biodiversiteit te behouden mogen naar onze mening niet beperkt blijven tot lijstjes die plichtmatig in Brussel zijn ingeleverd. Daarbij is het bewezen dat de parels van onze natuur alleen kunnen gedijen als ze ingebed liggen in een groene, samenhangende structuur waarvan de milieu- en landschappelijke kwaliteit op orde is. Zonder dat is de instandhouding van veel habitats en soorten niet gegarandeerd. Het betekent ook dat er ingezet moet worden op duurzamer landgebruik, dat geen negatieve gevolgen heeft voor de biodiversiteit in en om Natura 2000-gebieden.

Om een voorspelling te doen over Natura 2000 in het jaar 2030 moet je kunnen uitgaan van een aantal zekerheden. Het punt is echter dat de tijd waarin we nu leven weinig zekerheden biedt. Wie voorzagt al vóór 2008 de huidige financiële en economische crisis en de hevigheid daarvan?

Van nu tot 2030 is voor de natuur maar een heel korte tijd. Ook als we nu niet alle maatregelen nemen die nodig zijn, zal er straks nog fraaie natuur in dit land te vinden zijn. En als de Europese Unie dan nog bestaat, zal er ook nog

Natura 2000 zijn. Maar zelfs als we wél de nodige maatregelen nemen, kunnen we de achteruitgang waarschijnlijk niet voor de volle honderd procent tegengaan. De schadelijke gevolgen van verdroging, stikstofneerslag en versnippering ijlen lang na. Bovendien hebben we veel niet in de hand, zoals de klimaatverandering.

Maar wat juist daarom bestendig zou moeten zijn is het beleid, onafhankelijk van wie er in dit land de dienst uitmaakt. Natuurbeleid en -wetgeving moeten op de lange termijn gericht zijn, hoeven niet in beton gegoten te zijn, maar moeten ook niet met elke conjuncturele en politieke wind meewaaien. Radicale bezuinigingen passen niet bij consistent natuurbeleid. Waren de regeringsleiders die de eurozone willen redden maar net zo doortastend als het gaat om behoud van biodiversiteit...

Volgens de overheid moet bij het beheer van Natura 2000 de balans tussen economie en ecologie gezocht worden. In onze ogen heeft de ecologie nog altijd meer last van de economie dan andersom. Bovendien staat buiten kijf dat natuur een economische waarde van fors belang vertegenwoordigt. Het is echter principieel onjuist om natuur alleen maar te vertalen in gebruikswaarde voor de mens. Kwetsbare soorten en leefgebieden verdienen het om optimaal beschermd te worden, ook als we er iets extra's voor moeten doen of voor moeten laten.

We zijn niet zo optimistisch dat we denken dat alle behoudsdoelen bereikt kunnen worden. De12Landschappen ziet echter voor dit Europese project een goede toekomst als de samenleving Natura 2000 eindelijk op waarde gaat schatten. De Europees beschermde gebieden in Nederland kunnen dan tot de trots van de natie gaan behoren. Als natuurorganisaties zullen we ons daarvoor blijven inzetten. Daar hebben we de steun van burgers, bedrijven en bestuurders hard bij nodig!

Foto: Remko Van Rosmalen

koninginnenpage

Natuurbeleid en economische ontwikkeling: enkele bespiegelingen over de toekomst

Jos Rijkhoff, VNO-NCW/MKB-Ned

Twintig jaar vooruit kijken naar natuurbeleid en economische ontwikkeling is geen sinecure. Wie weet hoe de natuur er in 2030 uitziet? Wie weet hoe de economie er dan voorstaat? Het gaat hier niet om het simpel doortrekken van wat lijntjes op het beeldscherm. Kijkend naar de actualiteit zien we hoe onvoorspelbaar en grillig de economische ontwikkeling kan verlopen. Verder wordt maar al te vaak vergeten hoe dynamisch de natuur zich kan gedragen. Dus geen doortrekken van lijntjes.

Heeft het dan wel zin om zo lang vooruit te kijken? Ja en nee. Ja, omdat veel maatregelen hun doorwerking hebben op de langere termijn, omdat technieken als varianten-analyse en scenario-denken hun waarde hebben bewezen en omdat het een prikkel oplevert om nieuwe ideeën te stimuleren en ontwikkelingen te starten. Nee, omdat het tot verspilling van energie kan leiden die beter benut kan worden en omdat omstandigheden over twintig jaar zo kunnen verschillen van de hedendaagse situatie, en per definitie kennen we die omstandigheden (nog) niet.

Laten we toch maar een poging doen om langer vooruit te kijken. Met het risico dat het misschien iets te veel een schets wordt van de ideale situatie. Gegeven de fysiek beperkte ruimte in ons land, komen natuurbeleid en economie elkaar tegen. Dat is de dagelijkse praktijk. Om die discussie in goede banen te leiden zijn allerlei regels geformuleerd. Daar zal ook in de toekomst niet aan te ontkomen zijn. De vraag is echter hoe ver daarin te gaan. Europese natuurregels gelden in alle lidstaten. Ondernemingen moeten in al die lidstaten over een gelijk speelveld kunnen beschikken. Een klein land mag niet de dupe worden van de fysieke

Foto: Wiebering

Waddenzee wadlopers

beperkingen. Dat moet goed worden bewaakt. De Natura 2000-gebieden worden nu allemaal over één kam geschoren, maar behoren bijvoorbeeld de Waddenzee en de Veluwe niet tot de eredivisie? En legt deze eredivisie niet een te zware stempel op de eerste en tweede divisie? Een verkenning waard.

Unieke natuurwaarden willen we koesteren en aan de andere kant willen we het huidige welvaartsniveau minimaal vasthouden en het liefst vergroten. Onderwerpen als duurzaamheid en biodiversiteit zullen naar verwachting verder aan betekenis winnen en staan bij het bedrijfsleven stevig op de agenda. Natuur en economie kunnen daar allebei van profiteren.

Het traditionele monopolie van de overheid als hoedster van de natuur is een aflopende zaak. De overheid zal zich in de toekomst gaan beperken tot een aantal kerntaken. Daar is geen glazen bol voor nodig. Nieuwe arrangementen voor natuurbeheer zullen ongetwijfeld daarvoor in de plaats komen. Natura 2000 heeft betrokken partijen rond de tafel gebracht. Een proces van vallen en opstaan, maar op deze ervaringen kan wel worden voortgeborduurd. Een definitieve blauwdruk voor natuur en economie zal er nooit komen. De verklaring daarvoor is simpel beide hebben een dynamisch karakter dat zich moeilijk laat vastleggen. Het gevolg is dat er voortdurend gezocht moet worden naar het in balans brengen van het economische belang en de natuurwaarde. Dat is de uitdaging waar we voor staan.

Tot slot: natuur moet niet gezien worden als een zelfstandige en afgesloten entiteit, maar als een onderdeel van de totale fysieke omgeving met als andere elementen o.a. water en lucht. Dat zal in de besluitvorming zijn beslag moeten krijgen.

Foto: Arjan Dijkema

Waddenzee (Texel)

Ideaalbeeld voor natuur in Nederland?

Ivo E.M. Gelsing, RECRON en lid van de Regiegroep Recreatie & Natuur

Het 'Regiebureau Natura 2000' houdt nu op te bestaan, maar de discussie over wat met de Nederlandse natuur te doen zal zeker niet verstommen. De vele overlegmomenten van maatschappelijke vertegenwoordigers en vele anderen hebben ons idee over de 'maakbaarheid' van natuur in ons mooie Holland zowel bevestigd als ontkracht.

Heeft de recreatiesector een ideaalbeeld van natuur in Nederland? Bestaat er wel een ideaalbeeld? En hoe zou Natura 2000 er dan in 2030 uit moeten zien is de vraag die aan de 'Regiegroep Recreatie & Natuur' gesteld wordt. Ik zou het kort kunnen houden door te zeggen dat niemand dit weet en ik denk dat niemand dat zal weerspreken.

Nederland heeft prachtige cultuurnatuur! Echte (oer-)natuur - die volledig haar eigen gang kan gaan - kennen we al lang niet meer. Is dat erg? Nee, ik denk van niet. Onze 'maakcultuur' is daardoor echter niet minder belangrijk voor wonen, werken en recreëren; de besteding van vakantie en vrije tijd in eigen land. En kijken we naar de meer intrinsieke waarde van de natuur, dan draagt het bevorderen van biodiversiteit bij aan de kwaliteit van de natuur zelf, de belevingswaarde van natuur en de invloed op onze gezondheid.

Kijken we naar de gewaardeerde inzet van natuurterreineigenaren en organisaties om ons van mooie natuur te voorzien, dan hebben we veel natuur gemaakt en/of hersteld. We zijn in ons kleine landje als geen ander in staat om natuur te maken c.q. te ontwikkelen. Dat plaatst de (onnodig?) omvangrijke natuurregeling en de collectieve uitgaven die we aan natuur besteden in een bijzonder daglicht en stemt tot nadenken.

De bezuinigingen in deze tijd van crisis dwingen tot creativiteit. Natuur is echter per definitie creatief in haar gedrag. Kunnen wij dit óók zijn, ondanks onze voortdurende drang aan de natuur te willen sleutelen en vast te willen leggen in steeds meer regels? Zou het niet een creatief idee zijn om de natuur de komende jaren eens wat meer haar eigen gang te laten gaan en even te minderen met grote uitgaven aan natuurbouw? Wat is er mis mee om natuurgronden hun eigen wegen te laten zoeken? Laten we ons eens verrassen door de creativiteit van de natuur zelf. Natura 2000 wordt dan vanzelf Natura 2030.

Zwin en Kievittepolder

Foto: Rita van Biesbergen

2011

In 2011 ligt heel Nederland nog onder een onzichtbare stikstofdeken. Met alle negatieve gevolgen voor de natuur van dien. Frans Bosscher beschreef de gevolgen als volgt in het laatste nummer van Natuurbehoud, het ledenmagazine van Natuurmonumenten: "Voor grote delen van de natuur in Nederland geldt namelijk: hoe minder mest, hoe florisanter het plantenleven. Veel van de bijzondere planten in Nederland komen alleen voor op plekken waar heel weinig voedingsstoffen in de bodem zitten. Met een grote variatie als resultaat, zoals tormentil en valkruid op de heide met hun prachtige gele bloemen. Of bosanemonen die witte tapijten leggen in bosranden. In 2011 verstoort het hoge stikstofgehalte in lucht en water nog de natuurlijke balans van voedingsstoffen in de natuur. Planten die van veel voeding houden, gaan harder groeien en overwoekeren planten die juist weinig voeding nodig hebben. Dus groeiden bosranden nog dicht met brandnetels en bramen. En zag je in grasland alleen nog van dat harde biljartlakengroene gras in plaats van gewone planten als pinksterbloem en boterbloem.

Foto: Saxifraga - Marijke Verhagen

Tormentil

In 2011 hebben ook insecten nog sterk te lijden onder de overmaat aan stikstof op arme gronden. In het voedsel dat ze uit planten halen, is het stikstofgehalte namelijk ook te hoog. Daardoor raakt hun Schijf van Vijf ontregeld. Dat leidt ertoe dat ze langzamer groeien of dood gaan. Vervolgens komen vogels die van insecten leven, in de problemen."

2030

Anno 2011 richtte stikstof nog een spoor van vernieling aan in de voedselketen. Hoe anders is dat in 2030! Dankzij een bijzonder succesvol uitgevoerde Programmatische Aanpak Stikstof, in combinatie met een revolutionaire systeemverandering in de intensieve veehouderij, en een uitzonderlijk ambitieuze invulling van het natuurbeleid van de twaalf Nederlandse provincies, is ons land de mooiste en schoonste delta van Europa geworden. Rijk aan natuur, biodiversiteit en ruimte om te recreëren.

In 2030 vormen akkers en weilanden, bossen en natuurgebieden een rijk aaneengesloten leefgebied voor planten en dieren. De landbouw is een economisch zelfstandige sector, die een keur aan functies vervult. Boeren voorzien in de vraag naar voldoende, veilig, duurzaam en gezond voedsel van hoge kwaliteit. Maar ze dragen ook zorg voor schoon water, gezonde ecosystemen en het behoud van karakteristiek landschap met koeien in de wei. In 2030 is het beste van twee werelden gecombineerd: duurzame economische activiteiten zorgen in Nederland voor welzijn en welvaart en versterken de biodiversiteit en maken ruimte voor natuur in Nederland - en daarbuiten.

Foto: Marten Geertsma / Stichting Bargerveen

Grauwe klauwier

2030: Natura 2000 eindelijk begrepen!

Luc Hoogenstein, Vogelbescherming Nederland

Foto: Luc Hoogenstein

Aalscholvers Kreupel

Foto: Luc Hoogenstein

Visdief

Het is mei 2030. Ik loop in alle vroegte langs de oevers van het IJsselmeer, en zie in de verte duizenden visdieven en honderden zwartkopmeeuwen boven de Kreupel vliegen.

Foto: Luc Hoogenstein

Zwartkopmeeuw

De stilte van de ochtend wordt overstemd door het gekarekietkiet van grote karekieten in de rietvelden aan de voet van de dijk, en ik hoor zelfs een roerdomp hoempen. Niet één, maar wel drie! Een bruine kiekendief zeilt laag boven het riet en jaagt een paar slobenden de stuipen op het lijf, terwijl een klein waterhoen in de verte zijn laatste rateltje van de ochtend laat horen. Ik geniet. Ondanks dat er nu meer dan 17,7 miljoen mensen in Nederland wonen is het nog steeds mogelijk om van de natuur te genieten. Terwijl ik daar sta en de geuren en beelden in me opneem, gaan mijn gedachten terug naar het eerste kabinet-Rutte. Er moest bezuinigd worden. Ook op natuurbeleid. Niet te begrijpen.

Vooraf wanneer je bedenkt dat 2010 het internationale jaar was van de biodiversiteit. We hadden toch zo gedacht dat de politiek wel zou snappen dat biodiversiteit niet zomaar een abstract begrip was, maar de basis vormt voor al het leven. Maandenlang hebben velen, waaronder de Vogelbescherming, zich verzet tegen deze bezuinigingen en zich hard gemaakt voor een natuurbeleid dat werkelijk recht doet aan de natuur, en dat werkte. De maatschappij kwam in beweging, het kabinet moest inbinden. Sindsdien was er veel veranderd. Internationale verplichtingen werden nagekomen. Bovendien had de natuursector in de recreatiesector een frisse nieuwe partner gevonden, en samen werkten ze aan nieuwe ideeën over hoe de natuur en de mens het beste konden samengaan. De daaropvolgende kabinetten haakten op die ideeën in: ze begrepen dat het draagvlak van de maatschappij onmisbaar is voor een goed ruimtelijk beleid. Het Markermeer kreeg een groot oermoeras, het IJsselmeer werd aan alle kanten voorzien van uitgestrekte rietvelden en moerassen en de verbinding tussen de Waddenzee en de Afsluitdijk werd hersteld. Door een slimme inrichting van het IJsselmeergebied was zelfs een aanzienlijke toename aan watersporters mogelijk zonder dat natuur en recreatie elkaar in de weg zaten. Natura 2000 werd eindelijk in Nederland begrepen.

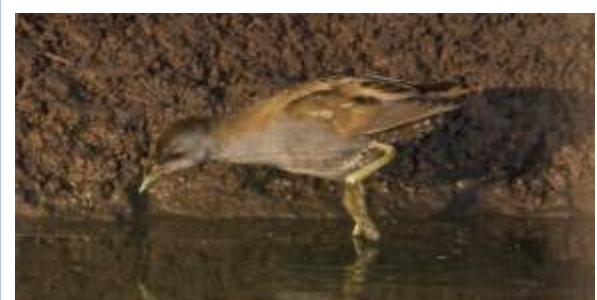

Foto: Luc Hoogenstein

Klein waterhoen

WIJ DROMEN VAN...

Matthijs Schouten en Marcel van Ool, Staatsbosbeheer

Als mens hebben we ons steeds sterker tot de maat der dingen gemaakt. Humanistische idealen uit de Renaissance en de Verlichting, die op deze maat gebaseerd zijn, hebben ons veel gebracht: van wetenschappelijke en technische verworvenheden tot de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Maar er is ontegenzeggelijk ook een schaduwkant. Een wereldbeeld dat de mens centraal stelt, heeft ons gescheiden en vervreemd van de natuur en daarmee hebben we in de woorden van de socioloog Max Weber "de wereld onttoverd". Dat heeft een letterlijke vereenzaming teweeggebracht.

De twintigste eeuw liet een keerpunt zien. Het westers wereldbeeld begon te verschuiven. We begonnen de waarde van natuur te onderkennen en ze werd zelfs deel van het domein van morele betrokkenheid. Natuurbescherming begon een steeds belangrijker thema in de samenleving te vormen.

Opnieuw zijn we op een keerpunt aangekomen. De betekenis van natuurbehoud staat plotseling weer ter discussie en de ruimte voor natuur wordt betwist. Tegelijkertijd blijkt dat steeds meer mensen gevoelsmatig verbindingen met de natuur zoeken. Ze ervaren zichzelf als partner van of deelhebber aan de natuur.

Zij vormen nu nog geen kritische massa. Wij hopen dat deze groep zal groeien en dat in 2030 de natuur voor de meerderheid van de Nederlandse samenleving in denken, voelen en handelen een evenwaardige aanwezigheid is gaan vormen. Dat, in de woorden van de Amerikaanse denker en natuurbeschermer Aldo Leopold (1887-1948), we onszelf zijn gaan ervaren als deel van één stroom van leven waarin alle delen - mens, plant en dier - op talloze wijzen met elkaar verbonden zijn en dat

al dat leven recht heeft op *continued existence*, op voortbestaan.

Hoe heeft die ruimte voor natuur in denken, voelen en doen gestalte gekregen in de ruimtelijke ordening? We zien in 2030 een hoofdzonering in drie domeinen. Er is een domein waarin de natuur primaat heeft. Hierin staan duurzame instandhouding van natuurlijke en halfnatuurlijke ecosystemen en van biodiversiteit voorop. Landschapsecologische samenhang en ruimtelijke robuustheid zijn in dit domein gegarandeerd. In een tweede domein heeft menselijke activiteit primaat: bewoning, infrastructuur, industrie en intensieve landbouw. Natuur is hier echter niet uitgebannen, maar aanwezig in allerlei elementen: vliedertuinen, speelbossen, groene fabrieksterreinen, ecodaken, parken, bloemrijke bermen... de lijst is eindeloos. Een derde - en grootste - domein is het gebied van verweving. Hierin zijn menselijke activiteiten en natuurbehoud evenwaardig en met elkaar verbonden. Boeren, (recreatie)ondernemers, projectontwikkelaars en natuurbeheerders werken nauw samen. Economie en ecologie zijn een duurzaam partnerschap aangegaan.

In 2030 is de natuur mede maat der dingen. Wij dromen van broedende goudplevieren in het Bargerveen, visarenden in de Biesbosch, karthuisers in het IJsseldal... maar gaan er ook vanuit dat elk kind weet hoe de veldleeuwerik klinkt en wat de geur van wilde kamperfoelie is.

Foto: Anja Feijen

Natura 2000 in 2030

De natuur is niet met rust gelaten, maar aan het werk gezet

Dr. Frans Vera

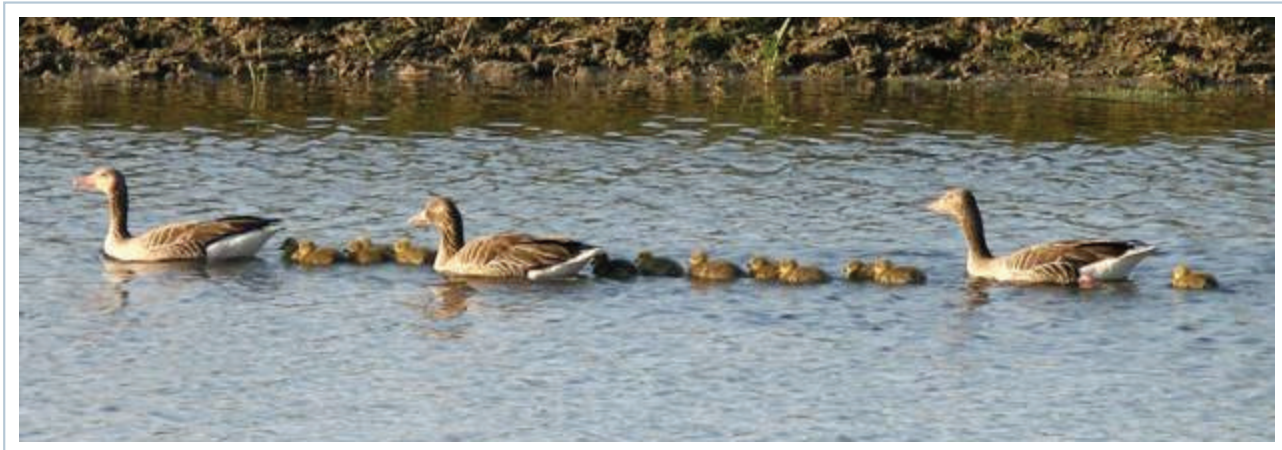

Foto: IJsbrand Zwart

Grauwe ganzen

Foto: Ruben Smit

Frans Vera

In 2030 hebben we in Nederland een Natura 2000-netwerk van grote en kleinere natuurgebieden als onderdeel van het Europese Natura 2000-netwerk. De grote, natuurlijk functionerende gebieden spelen daarin een hoofdrol. Door ontginning van de natuur waren er weliswaar geen natuurlijk functionerende natuurgebieden meer, maar we hebben van de Oostvaardersplassen geleerd hoe ze opnieuw tot ontwikkeling kunnen worden gebracht, namelijk door, naar het voorbeeld van natuurlijk functionerende ecosystemen, randvoorwaarden te scheppen en daarmee natuurlijke processen opnieuw op gang te brengen. Vervolgens zorgden wilde planten- en diersoorten voor een zodanige invulling dat een natuurgebied ontstond dat zich in soortensamenstelling en functioneren niet of nauwelijks van natuurlijk, in de betekenis van ongerept, onderscheidt.

Dankzij de grootte van het moeras in de Oostvaardersplassen kwamen tienduizenden, niet-broedende grauwe ganzen uit heel Noordwest-Europa samen om de vleugelrui door te maken. Ze kunnen dan vier tot vijf weken niet vliegen. Luidruchtig vraten ze zich door de moerasbegroeiing en schiepen zo een mozaïek van ondiep open water en moerasbegroeiing. Dat is de natuurlijke habitat van veel soorten moerasvogels die daar in enorme aantallen tot broeden kwamen of als niet-broeders er korte of lange tijd pleisterden of overwinterden. De begrazing door ruiende grauwe ganzen bleek een sleutelrol te spelen in het natuurlijke functioneren van het moeras. Daardoor kon duur menselijk beheer als het maaien van riet achterwege blijven. Een natuurlijk proces betekent dus: een goedkoop beheer. Nog zo'n natuurlijk proces is de dynamiek van hoge en lage waterpeilen door verschillen in neerslag en verdamping per seizoen en door de jaren heen, wat leidt tot natte jaren met vraat door de ruiende ganzen en droge jaren, tot droogval van het moeras aan toe, waarin de moerasvegetatie zich herstelt van de vraat door de ruiers en deze

Foto: Saxifraga - Piet Munsterman

Zeearend

Blauwborst

Baardman

ontbreken. Deze combinatie van dynamiek in vraat en waterpeil veroorzaakt over de hele oppervlakte van het moeras afwisselend gunstige en ongunstige leefomstandigheden voor de verschillende soorten vogels. Gunstige leefomstandigheden zorgen voor grote aantallen broedparen, wat veel nakomelingen oplevert die uitzwermen naar kleinere natuurgebieden in het netwerk buiten de Oostvaardersplassen. Ongunstige omstandigheden zorgen voor een sterke afname van het aantal broedparen. De dakloos geworden broedparen zoeken ook buiten de Oostvaardersplassen onderdak in andere natuurgebieden in het netwerk. Zo ontstaan pieken in het aantal broedparen van de verschillende vogelsoorten, maar nooit bij alle soorten tegelijk. Zo neemt het aantal broedparen van de blauwborst sterk toe als het moeras droogvalt en de begroeiing toeneemt en vervolgens weer sterk af als die begroeiing onderloopt als het water weer opkomt. Dat leidt dan vervolgens tot een sterke toename van het aantal broedparen van de baardman, dat als het water verder stijgt, afneemt. Van het hogere waterpeil en de opkomende vraat van de teruggekeerde ruiende grauwe ganzen profiteert dan weer een volgende soort, zoals de roerdomp.

Zo wordt door de dynamiek van het waterpeil successievelijk de hele rij Natura 2000 vogelsoorten afgewerkt, waarbij zowel toe- als afname van het aantal broedparen zorgt voor een gunstige staat van instandhouding in de Oostvaardersplassen zelf en in andere natuurgebieden in het netwerk. Zelfs een destijds als dramatisch beschouwde achteruitgang van het aantal broedparen door lage waterstanden als gevolg van droogte was zeer positief voor de lepelaar in Nederland en had voor de lepelaars in de Oostvaardersplassen zelf op de lange duur geen nadelige gevolgen. Het aantal broedparen was gedaald van 300 in 1995 naar 0 in 1996! In 1996 nam in heel Nederland het aantal broedparen ten opzichte van 1995 daarentegen toe en ook het aantal kolonies. Lepelaars uit de Oostvaardersplassen verhuisden in 1996 naar de Waddeneilanden. In 1997 waren ze met 150 broedparen weer terug en waren er in totaal in heel Nederland meer broedparen en meer kolonies aanwezig dan in 1995. Soms moet een soort een schop onder z'n kont krijgen om weer iets te gaan ondernemen. Ook voor Natura 2000 kan gelden dat zachte heelmesters stinkende wonden maken.

Lepelaar

De ruiende, niet-broedende grauwe gans als "natuurlijke beheerder" was in meer opzichten de opstap naar natuurlijkheid. Grenzend aan zo'n moeras hebben de ruiers graslanden nodig om zich voor en na de rui te kunnen verzamelen. Zijn er geen graslanden, dan zijn er ook geen ruiers in het moeras en klapt het systeem daar in elkaar en verdwijnen de door Natura 2000 "gewaardeerde" soorten. Voor de graslanden werd de hulp ingeroepen van het inheemse wilde paard, rund en edelhert. Al vretend en trappend hebben die gezamenlijk in het aangrenzende droge deel de noodzakelijke graslanden met kort en lang gras en kruiden geschapen en houden ze die in stand op een manier die niet onderdoet voor natuurlijk. Het korte gras is voor de ruiende, niet-broedende grauwe ganzen, de broedende grauwe ganzen met hun jongen, broedende Kievieten en tienduizenden overwinterende brandganzen, smienten, Kievieten en goudplevieren; het lange gras en de hoog opgaande kruiden zijn voor de muizen waar bruine kiekendieven, ruigpootbuizerds, buizerds, torenvalken en grote zilverreigers zich te goed aan doen.

Zo leerden de Oostvaardersplassen dat een groot gebied met verschillende habitats, de combinatie van moeras en aangrenzend droog land, voor het behoud van de biodiversiteit meer betekent dan die delen afzonderlijk. Allerlei soorten vogels komen er in enorme aantallen voor en dragen bij aan een gunstige staat van instandhouding in andere natuurgebieden in het netwerk. Uit Nederland verdwenen soorten broedvogels als de grote zilverreiger, de grauwe gans, de kleine zilverreiger en de grootste Europese arend, de zeearend,

keerden er in Nederland als broedvogel terug en zij hebben zich van daaruit over de rest van Nederland verspreid. Het aan elkaar koppelen van onderdelen in een functionerend systeem leverde nieuwe eigenschappen op, zogenaamde emergente eigenschappen die we niet konden afleiden uit de onderdelen afzonderlijk. Dat geldt ook voor het aan elkaar koppelen van alle natuurgebieden in een netwerk. Daardoor komen er nu soorten voor die zouden ontbreken als ze op zichzelf zouden staan. Dankzij de Oostvaardersplassen zijn in 2030 uit ons land verdwenen sleutelsoorten voor het natuurlijk functioneren van ecosystemen weer in natuurgebieden aanwezig, zoals grauwe gans, paard, rund, edelhert, wisent, eland, wild zwijn, wolf en lynx. Konden ze vanwege door de mens opgeworpen hindernissen niet spontaan natuurgebieden bevolken, dan zijn ze gebracht. Bij de wolf en de lynx hoefde dat niet; die werden ons door onze buurlanden toegestopt. En zo voldoet Nederland in 2030 aan de voornaamste vereiste van het Biodiversiteitsverdrag: het voortbestaan van de verscheidenheid aan soorten in natuurlijk functionerende ecosystemen. Daarmee voldoet het ook aan de voorwaarde die de EU stelt aan de uitvoering van Natura 2000, namelijk het in detail uitvoeren van het Biodiversiteitsverdrag¹. De natuur is niet meer met rust gelaten, maar weer aan het werk gezet. Het resultaat: natuurlijk functionerende ecosystemen en een goed functionerend netwerk, een goedkoper beheer en - last but not least - veel te beleven voor de bezoekers.

Grauwe gans, agressief gedrag

Foto: Saxifraga - Piet Munsterman

¹ Zie het rapport uit 2000: Beheer van "Natura 2000"-gebieden. De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG). Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen L-2985 Luxemburg.

Oostvaardersplassen

Foto: IJsbrand Zwart

De toekomst van onze natuur

Prof. dr. Joop H.J. Schaminée , Alterra Wageningen UR en Radboud Universiteit Nijmegen

Joop Schaminée

Met rustige pedaalslag fiets ik langs uitgestrekte grasakkers die zowel links als rechts van mij het beeld van het landschap bepalen. Grote maaimachines zijn bezig hun eerste snede te maken. Het is nog vroeg in het voorjaar en een bleek zonnetje probeert de aarde op te warmen. Ik probeer de nog frisse lente in me op te nemen. Een nieuwe lente, een nieuw geluid. Als ik over deze beroemde versregels van Gorter nadenk, dringt het tot me door dat er, afgezien van het geraas van de machines, weinig geluid te bespeuren is. Het is opvallend stil. Ja, zojuist hoorde en zag ik de auto's met 130 km per uur voorbij razen toen ik met enige inspanning het viaduct over de tienbaanssnelweg tussen Nijmegen en Arnhem overstak (de spieren zijn zo jong niet meer), maar nu, tussen de velden, hoor ik geen roep van een tureluur of grutto. Ook geen scholekster en zelfs geen kievit. Vogels die hier vroeger toch algemeen voorkwamen. Ik moet denken aan het boek *Silent spring* van Rachel Carlson - prachtige titel, angstaanjagend boek. *Dode lente* luidde de Nederlandse vertaling, maar letterlijk betekent het stille of zwijgende lente. En plotseling besef ik dat het inderdaad doodstil is. Er is geen gezoem van bijen te horen, terwijl de eerste

bloesem toch al verschenen is. Ik heb dit jaar nog geen enkele hommelmot gezien... Met een schok word ik wakker, maar de beelden blijven nog even hangen.

Natura 2030

De vraag hoe de natuur van ons land er over twintig jaar uit zal zien, dus pakweg in 2030, is een fascinerende en alles behalve gemakkelijk te beantwoorden. Om te beseffen hoe moeilijk het is om in de toekomst te kijken, is het altijd aardig om terug te kijken. Twintig jaar geleden, hadden we toen kunnen voorspellen hoe Nederland er in 2011 uit zou zien? De drie pijlers waar het huidige natuurbeleid grotendeels op is geschraagd, bestonden zoveel jaren geleden nog niet of nauwelijks. Er was nog geen of weinig natuurontwikkeling, geen omvangrijke 'nieuwe natuur' in onze uiterwaarden. *Plan ooievaar*, het winnende essay van een prijsvraag van de Eo Wijers-stichting, was pas net verschenen (in 1985) en moest zijn uitwerking nog krijgen. Er waren geen natuurdoeltypen en er was geen *Ecologische Hoofdstructuur* (bedacht in 1990 in het kader van het Natuurbeleidsplan). Er was ook nog geen

Natura 2000 met zijn Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. De eerste richtlijn dateert uit 1979, de andere uit 1992, maar pas jaren later zouden ze het natuurbeleid in Nederland en daarbuiten gaan beheersen. We zijn zozeer vertrouwd met deze begrippen als kader voor ons denken over natuur en landschap, dat we ons nauwelijks realiseren hoe recent ze wel niet zijn.

Natuurlijk tekenen zich wat zaken af en zijn sommige voorspellingen wel te maken. Op den duur zal er in Nederland misschien sprake zijn van krimp door een geringer aantal inwoners met daaraan verbonden wat minder strijd om de beperkte ruimte, maar vooralsnog is dit geenszins het geval. Nog steeds willen we met zijn allen meer, steeds meer welvaart ook. Net een maand geleden is de wereldbevolking het magische getal van 7 miljard gepasseerd. Om me een voorstelling te maken van de omvang van dit getal schreef ik in mijn column in *Resource* dat als al deze mensen hand in hand gaan staan, zij een keten vormen die vijftien maal, heen en weer, de afstand tussen aarde en maan kan overspannen. Dan denk je toch: dat is veel. Van de andere kant: als we iedere inwoner één vierkante meter gunnen, dan zou alles bij elkaar minder dan een kwart van Nederland gevuld zijn. Dat lijkt weer niet zo veel. Het zo verontrustende rapport van de Club van Rome uit 1972 is al met al nog steeds actueel en over twintig jaar zal dat - vrees ik - niet anders zijn. Er zullen schonere

technologieën komen, waarvan de kwaliteit van lucht en water ongetwijfeld verder zullen profiteren. De landbouw moet en zal zich herijken, want de Europese subsidies worden minder en verdwijnen op den duur. Ik verwacht dat we over twintig jaar in ons land geen bio-industrie meer zullen hebben. Ook zullen we minder kwistig omgaan met bestrijdingsmiddelen. Ik heb het beeld voor ogen van een kind dat aan zijn vader vraagt: "Spoten ze vroeger echt vergif over aardappelen, bieten en appelbomen? En wat deden ze dan met de groente en het fruit? Aten de mensen het dan gewoon op?" We krijgen te maken met de gevolgen van klimaatveranderingen, maar volgens mij zullen hierdoor weinig planten en dieren uit ons land verdwijnen. Eerder zullen er soorten bijkomen.

Band tussen mens en natuur

Alle onduidelijkheden en halve waarschijnlijkheden ten spijt denk ik dat er één aspect is waarover wel zekerheid bestaat. Wat volgens mij namelijk niet zal veranderen, is de ingeboren, sterke band tussen mens en natuur. Hierover ben ik optimistisch en hierop is mijn hoop gevestigd. Ook over veertig jaar willen we een mooie omgeving met bijzondere planten en dieren, een omgeving die ons inspireert en geluk verschaft, een omgeving die we even mooi of mooier aan onze kinderen willen doorgeven. Hoe we het in Nederland dan allemaal geregeld hebben? Dat weet ik niet.

Foto: Rita van Biesbergen

Visie Regiegroep Natura 2000 voor 2030

In de Regiegroep Natura 2000 zijn de vijftien bevoegde gezagen vertegenwoordigd die belast zijn met het opstellen van de Natura 2000-beheerplannen. Dit zijn de twaalf provincies, het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, het Ministerie van Infrastructuur en Milieu en het Ministerie van Defensie. De primaire taak van de Regiegroep betreft interbestuurlijke afstemming ten aanzien van het Natura 2000-beheerplanproces. Het Regiebureau Natura 2000 vroeg de leden van de Regiegroep naar hun visie voor Natura 2000 in 2030.

“Natura 2000 is het hart van onze Nederlandse natuur. Het zijn eilanden van rust in onze drukke samenleving. We zorgen daar goed voor en iedereen kan daar de vruchten van plukken. Weer rijke zeeën en natuur die zich vanuit nieuwe concepten prachtig combineert met andere functies als energiewinning en recreatie.”

Annemie Burger

DG Natuur Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en voorzitter Regiegroep Natura 2000

“In 2000 spraken we van een uitvoerbaar en realistisch Natura 2000. Twintig jaar later heeft dat zijn vruchten afgeworpen. De natuur in Nederland ligt er goed bij. Burgers en bedrijven hebben - samen met de overheid - hun maatschappelijke verantwoordelijkheid genomen voor een duurzaam beheer van deze gebieden.”

René Vrugt

Directeur Netwerken Rijkswaterstaat en lid Regiegroep Natura 2000 namens RWS

“De beleving van de internationale topnatuur van Natura 2000-gebieden is in 2030 niet meer weg te denken als belangrijk onderdeel van het toeristisch-recreatieve product en daarmee van de regionale economie.”

Jan Sanders

Hoofd afdeling Water en Natuur provincie Zeeland en lid Regiegroep Natura 2000 namens de Provincies

“Europese topnatuur heeft een plaats gekregen in het hart van burgers en ondernemers. We zijn er trots op, genieten er van en verdienen er aan. Onbegrijpelijk dat we dit twintig jaar geleden als last hebben gezien.”

Ger de Peuter

wnd, Directeur Programmadirectie Natura 2000/EL&I en lid Regiegroep Natura 2000 namens EL&I

“Al die verschillende belangen die op dit moment samen worden gebracht ter uitvoering van Natura 2000 leveren een hoop uitdagingen op. Over twintig jaar zijn hier zoveel innovaties, nieuwe kennis, inzichten en samenwerkingsverbanden uit ontstaan, waarmee de natuur behouden blijft en een ieder de ruimte heeft om hier op z'n eigen manier gebruik van te maken.”

Bert Kwast

wnd, Directeur Ruimte, Milieu en Vastgoedbeleid, lid Regiegroep Natura 2000 namens Defensie

“In 2030 is spreken we niet meer over Natura 2000. De internationale doelstellingen zijn dan vanzelfsprekend en onlosmakelijk onderdeel van ons natuurbeleid. Onze natuur is voor de burgers toegankelijk en voor het behoud daarvan bestaat een zeer groot maatschappelijk draagvlak.”

Gerard Beukema

Algemeen directeur Interprovinciaal Overleg (IPO) en vice-voorzitter Regiegroep Natura 2000

Foto: Niels Gilissen

Lynx

Foto: Saxifraga - Jan Nijendijk

Wolf

Foto: Saxifraga - Mark Zekhuis

Colofon

Het fascinerende dossier Natura 2000 is een uitgave van het Interbestuurlijk Regiebureau Natura 2000 in samenwerking met het bevoegd gezag Natura 2000 en de in het Platform Maatschappelijke Organisaties (PMO) verenigde belangenorganisaties.

Redactie: Marijke Andela, Ingrid Roelse, Corine Steenwijk,
Evert-Jan van Veen, Nelly van der Werff

Beeldredactie: Harry Derksen, Jeffrey Purser

Eindredactie: Meine Bruinsma, Nelly van der Werff

Vormgeving: Jeffrey Purser

Druk: Printshop Ouwehand, Leiderdorp
13 december 2011

